

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Henrietos Milerytės,

II kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą
nusikalstamą veiką, statuso problematika**

Vadovas: doc. dr Andrej Gorbatkov

Recenzentas: doc. dr. Remigijus Merkevičius

Vilnius

2019

TURINYS

IŽANGA	2
1. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO IŠTAKOS IR ĮSITVIRTINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....	5
1.1. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto atsiradimas Lietuvos Respublikoje.....	5
1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinto <i>nemo tenetur se ipsum accusare</i> principo analizė	9
1.3. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso palyginimas su kitomis šalimis	13
2. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, INSTITUTO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ	21
2.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausos ypatumai	21
2.2. Asmens, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisės į įgaliojamą atstovą įgyvendinimas ir gynybos realizavimo problematika...	25
2.3. Liudytojo, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, santykis su liudytoju	28
2.4. Liudytojo, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, sąsaja su įtariamuoju.....	32
2.5. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, atsakomybės turinio problematika	37
3. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, INSTITUTO IŠAIŠKINIMAS PRAKTIKOJE	39
3.1. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto tyrimas ir analizė remiantis Lietuvos Respublikos teismų praktika.....	39
3.2. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso suteikimas nepilnamečiams asmenims.....	43
3.3. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto išaiškinimo Lietuvos Respublikos teismų praktikoje problemos	47
IŠVADOS	58
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66
PRIEDAS	67

IŽANGA

Istatymų leidėjas baudžiamajame procese yra numatęs proceso dalyvį, kuris lieka tarsi tarpinis – asmenį, duodantį parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, dar kitaip Generalinio prokuroro rekomendacijose vadinamą - specialiuoju liudytoju. Šis proceso dalyvis, procese įgauna tiek liudytojo, tiek įtariamojo bruožų. O pats specialiojo liudytojo institutas buvo sukurtas realizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso¹ (toliau - BPK) 1 straipsnyje numatytą baudžiamojo proceso paskirtį, t. y. apsaugoti asmenis nuo nepagrįsto baudžiamojo persekiojimo, taip pat užtikrinti priimamų proceso sprendimų pagrįstumą, siekiant tinkamai pritaikyti įstatymą, kad greitai ir išsamiai būtų atliktas tyrimas ir atskleistos nusikalstamos veikos. Taigi, tai reiškia, kad tokiu atveju, kai asmuo yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką ir ikiteisminio tyrimo medžiagoje yra duomenų, leidžiančių manyti, kad atitinkamas asmuo galimai galėjo padaryti nusikalstamą veiką, bet tų duomenų visetas nėra pakankamas, kad būtų sudaryta objektyvi galimybė šį asmenį pripažinti įtariamuoju, jam yra suteikiamas šis statusas.

Temos aktualumas. Šiame darbe bus analizuojamas asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas ir jo taikymo baudžiamajame procese problemos. Nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. atsiradus naujam institutui, ikiteisminio tyrimo metu atsiranda galimybė apklausti asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, kaip specialųjį liudytoją, remiantis Generalinio prokuroro rekomendacijomis „Dėl Rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ (toliau - Rekomendacijos)² ir Lietuvos Respublikos BPK 80 straipsnio 1 punkto pakeitimu ir 82 straipsnio papildymo 3 dalies pagrindu³. Ši tema yra aktuali, kadangi iki šiol teismų praktikoje yra aptinkama šio instituto taikymo pažeidimų ir susiduriama su baudžiamąjį persekiojimą vykdančių pareigūnų piktnaudžiavimu tarnybiniais įgaliojimais, todėl būtina išanalizuoti asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso problematiką ir ar toks institutas yra reikalingas.

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 1 str.

² Rekomendacijos „Dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 80 straipsnio 1 punktas ir 82 straipsnio 3 dalis.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso turinį bei taikymo problemas. Darbe išsikelti šie uždaviniai:

1. Nustatyti asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto ištakas bei jo atsiradimą ir teisinį reglamentavimą;
2. Atskleisti asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso reglamentavimo trūkumus, specialiojo liudytojo teisių apimtį sulyginant su liudytojo ir įtariamajo teisėmis ir pareigomis.
3. Išnagrinėti, asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teises, pareigas bei procesinę padėtį.
4. Išanalizuoti kokia yra teismų praktika šio instituto atžvilgiu ir atskleisti problematiką.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra asmens, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas ir jo probleminiai aspektai. Svarbu, kad darbe bus aptinkami ir šie sinonimai: „specialusis liudytojas“; „liudytojas, kuris apklausiamas BPK 80 straipsnio 1 dalyje ir BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka“; „liudytojas, kuris apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką“; „asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką“. Darbe bus atskleidžiamos ir analizuojamos BPK bei Generalinio prokuroro rekomendacijų nuostatos, kurios reglamentuoja šio instituto taikymą. Taipogi Lietuvos Respublikoje įtvirtintas asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką institutas bus palyginamas su kontinentinių bei bendrosios tradicijos teisės sistemą turinčių šalių nuostatomis šio instituto atžvilgiu. Taip pat bus nagrinėjama Lietuvos Respublikos teismų praktika.

Tyrimo metodai. Šiame darbe bus naudojami šie metodai: lyginamasis, sisteminis, analoginis, teleologinis, dokumentų analizės, loginis ir apibendrinimo. **Lyginamasis** metodas naudojamas palyginti Lietuvoje įtvirtinto asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, dalyvį su Prancūzijoje esamu atstovaujamojo liudytojo institutu; **sisteminis**, panaudotas analizuojant teisės normas kaip atskiras arba kaip teisės normų visumą; **analoginis**, kuriuo remiantis buvo įvertintas santykis tarp liudytojo, įtariamajo ir asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką; **teleologinis**, kuriuo siekiama išsiaiškinti įstatymų leidėjo keliamus tikslus ir nuostatas; **dokumentų analizės**, kuriuo buvo remtasi analizuojant Lietuvos Respublikos teismų sprendimus; **loginis** - naudojamas atskleidžiant

darbo tikslą, sąvokų išaiškinimą, teisės normų turinį; **apibendrinimo** - pabaigoje daromos išvados, formuluojami pagrindiniai viso darbo teiginiai.

Darbo originalumas. Ši tema yra gan plačiai aprašyta mokslinėse publikacijose, taip pat asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas yra vienas iš nagrinėjamų temų, kadangi pats institutas yra įtvirtintas Lietuvoje tik nuo 2007 - jų metų. Šis institutas yra taikomas per dažnai, taip pat galimas ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro piktnaudžiavimas, todėl pažeidžiamas vertimo duoti prieš save parodymus principas. Taip pat reikėtų šio instituto nuostatas perkelti ir įtvirtinti BPK, o ne Rekomendacijose. Iki šiol niekas nėra atlikęs didelės apimties Lietuvos Respublikos teismų praktikos analizės nagrinėjama tema, tad šis darbas yra vienas iš pirmųjų, kuriuo bus bandoma išanalizuoti šio instituto taikymą ir išaiškinimą teismuose, bei atskleisti probleminius aspektus.

Darbo šaltiniai. Šiame darbe yra naudojami šie šaltiniai: teisės norminiai aktai, kuriuos sudaro Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, t.y. BPK, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau - BK), Generalinio prokuroro rekomendacijos ir kt. Taip pat remiamasi įstatymų pakeitimais, rekomendacijomis, projektais, kurie susiję su analizuojamu institutu ir jo taikymu. Be to, yra analizuojamas Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas ir daromas sulyginimas su Lietuvos Respublikos BPK. Atsižvelgiama į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo doktriną, praktinį minimo instituto taikymą. Analizuojama specialioji literatūra, t.y. užsienio šalių ir Lietuvos teisės mokslininkų monografijos, vadovėliai, publikacijos, straipsniai. Remiamasi šių autorių darbais: R. Merkevičiaus, R. Jurkos, R. Ažubalytės, G. Godos, E. Šapalaitytės ir kt.

1. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO IŠTAKOS IR ĮSITVIRTINIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

1.1. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto atsiradimas Lietuvos Respublikoje

2005 metais Lietuvoje pirmą kartą buvo pasiūlyta asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto idėja, kurią, vienas iš pirmųjų pasiūlė V. Kilinskas⁴. Tuomet autorius labai kritikavo susiformavusią netiesioginės įtariamojo apklausos praktiką, kai baudžiamojo proceso subjektas - ikiteisminio tyrimo pareigūnai, apklausedavo asmenis, kurie galimai žinodavo reikšmingas bylai išspręsti aplinkybes ir jų pagrindu būdavo įteikiami pranešimai apie įtarimą. Čia buvo išvėlta problema, jog asmenys būdavo apklausiami kaip liudytojai, tačiau asmenys negalėdavo pasinaudoti, pvz., įtariamajam suteiktomis teisėmis. Asmenys neturėdavo tokių teisių: nuo pirmosios apklausos turėti gynėją, atsisakyti duoti parodymus, duoti melagingus parodymus ir kt. Išvėlgus tokią problematiką, autorius Lietuvos įstatymuose norėjo įtraukti dar vieną institutą, kuris būtų panašus į Prancūzijoje esantį - atstovaujamojo liudytojo, ir taip pabrėždamas imtiną pavyzdį Lietuvos baudžiamajam procesui. V. Kilinskas yra ne tik siejamas su instituto atsiradimu, bet ir šio instituto dalyvio, tokio kaip „specialusis liudytojas“, atsiradimu ir pačia specialiojo liudytojo sąvoka ir jos apibrėžimu, kad specialiuoju liudytoju būtų šaukiamas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, kurios vėliau gali būti pagrindu įteikti jam pranešimą apie įtarimą. Taip pat buvo pasiūlyta naująjį proceso dalyvį įtvirtinti ne tik įstatyme, bet ir pritaikyti bei pakeisti tuometinį BPK V skyriaus pavadinimą į „Liudytojai, specialieji liudytojai, ekspertai ir specialistai“, o pirmąjį poskyrį pavadinti „liudytojai ir specialieji liudytojai“⁵. Be kita ko, V. Kilinskas prisidėjo prie BPK pakeitimų ir papildymo, kad būtų pakankamai reglamentuotas specialiojo liudytojo institutas, jo taikymas, bei pati tvarka. Tačiau pastebima, kad BPK iki šiol nėra įtvirtinta specialiojo liudytojo sąvoka, nėra baigtinio sąrašo teisių ir pareigų, atsakomybės ribų, kurios turėtų būti taikomos specialiajam liudytojui.

⁴ KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55.

⁵ Ten pat p. 55.

Lietuvos Respublikos teisėkūroje vienas iš pagrindinių tikslų yra: „formuluoti ir išdėstyti teisės normas taip, kad jų adresatai aiškiai suprastų jiems nustatomų teisių ir pareigų turinį bei pobūdį, taip pat teisinius faktus, kurių pagrindu tos teisės ir pareigos atsiranda, pasikeičia arba baigiasi“⁶. Tuo tarpu asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką aiškos sąvokos ar apibrėžimo BPK nerasime, nes įstatymų leidejas tik užsimena apie tokį proceso dalyvį per BPK 80 straipsnio 1 punktą ir 82 straipsnio 3 dalį. Taigi, kyla dviprasmiškumas, nes specialiojo liudytojo sąvoka yra apibrėžta ir įtvirtinta tik Rekomendacijose, o BPK per minėtus straipsnius galima tik įžvelgti tą patį subjektą, tačiau apibrėžtą kaip asmenį, duodantį parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Lietuvos Respublikos BPK I dalies V skyriaus pirmajame skirsnyje yra minimos liudytojo teisės ir pareigos. Tas pačias teises ir pareigas iš esmės galima priskirti ir asmeniui, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nes BPK toks asmuo nėra atskirai apibrėžtas. Lietuvos BPK yra numatyta galimybė ikiteisminio tyrimo stadijoje asmenį, jam davus sutikimą, apklausti kaip specialųjį liudytoją. BPK 78 str. yra apibrėžta liudytojo sąvoka, kuri nuo 2010 metų rugsėjo 21 dienos⁷ yra tokia: „kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių“⁸. Tik nuo 2010 m. rugsėjo 21 dienos BPK 78 str. (Liudytojas) buvo papildytas, kad asmuo *gali žinoti* reikšmingų bylai aplinkybių. Iki 2010 m. pakeitimų, 2007-jų metų redakcijos norma tarsi suponavo mintį, kad asmuo būti liudytoju gali tik tada, kai jis tikrai žino aplinkybes, naudingas bylos baigčiai. Dar vienas BPK straipsnis, kuris paskutinį kartą buvo pakeistas 2007 m. - aplinkybės, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai.

Tame pačiame BPK V skyriaus pirmajame skirsnyje 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinti „specialiojo liudytojo“ teisiniai pagrindai. BPK 80 straipsnyje yra įtvirtintos aplinkybės, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai, būtent šio straipsnio 1 punkte numatyta, kad asmuo negali būti apklausiamas kaip liudytojas, jeigu jis gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką⁹. Tačiau iš tolimesnio to paties straipsnio apibrėžimo pastebima, jog yra taikoma išimtis, kuomet asmuo sutinka duoti parodymus jam taikant BPK 82 straipsnio 3 dalies liudijimo ypatumus. Rekomendacijų 2 punkte yra numatyta: „*Teisės norma,*

⁶ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: *Justitia*, 2009, p. 234

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. XI-1014

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 78 straipsnis.

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 80 straipsnis.

numatyta BPK 80 straipsnio 1 punkte, yra procesinio draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtis ir turi būti taikoma itin retais atvejais¹⁰. Taigi, BPK 80 straipsnis nurodo aplinkybes, kuomet asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai, tačiau BPK 80 straipsnio 1 punkte yra numatyta išimtis, kuri turi būti taikoma itin retais atvejais, kuomet taikant BPK 82 straipsnio 3 dalį numatytus ypatumus galima apklausti asmenį apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

2008 metų sausio 9 dienos priimtose Generalinio prokuroro Rekomendacijose¹¹ yra išaiškinamos asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisės bei pareigos. Taip pat išaiškinama kaip turėtų būti vykdoma tokio asmens apklausa. Rekomendacijose yra aiškiai apibrėžtas pats procesas kaip kas turi vykti apklausos metu, yra pridėti protokolų priedai, šablonai. Tačiau 2011 metais rugpjūčio 31 dieną buvo priimtas Generalinio prokuroro įsakymas nr. I-211 „dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo nr. I-8 „dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ pakeitimo ir papildymo“¹². Šiose Rekomendacijose yra pridėtas Liudytojo apklausos protokolai (BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. pagrindais) ir pažyma apie liudytojo, apklausto BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. pagrindais, asmens duomenis. Taigi nuo 2011 metų yra naudojamos tos pačios formos ir šablonai.

Paanalizavus Rekomendacijas, galima pastebėti, jog klausimų apie asmenį, duodantį parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, kaip tokį proceso dalyvį, iškyla daugiau negu yra gaunama atsakymų. Visų pirma, Rekomendacijų bendrosiose nuostatose yra apibrėžta, kad BPK atsiranda sąlyginai naujos rūšies liudytojas, kuris BPK nėra įtvirtintas kaip specialusis liudytojas (šis apibrėžimas yra tik Rekomendacijose). Rekomendacijose yra vartojamas specialaus liudytojo terminas, tačiau nėra pateiktas joks tikslus tokio asmens apibrėžimas, sąvoka. Kaip bandymą, tokį dalyvį apibrėžti, būtų galima išskirti Rekomendacijų penktą punktą: „asmuo, kurio procesinė padėtis yra sąlyginai tarpinė tarp neturinčio procesinio intereso liudytojo ir įtariamojo procesinės

¹⁰ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

¹¹ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

¹² Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo Nr. I-8 "Dėl Rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo" pakeitimo ir papildymo. 2011, nr. I-211

padėties“¹³. Rekomendacijose yra aprašyti BPK normų taikymo pagrindai ir tvarka, tokių straipsnių kaip: 1 str. 1d.; 80 str. 1 p.; 63 str.; 64 str. ir kt.

Taigi, specialiojo liudytojo sąvoką tarsi galima įžvelgti tik „Generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo Nr. I-8 „Dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ Rekomendacijose, kur nurodoma, kad *„asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas, jeigu byloje yra duomenų apie tai, kad galimai buvo padaryta nusikalstama veika ir tą veiką galimai padarė konkretus asmuo, tačiau šių duomenų nėra pakankamai, kad šiam asmeniui būtų suteiktas įtariamajo statusas“*¹⁴ ir minėtose BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. normose, kurios nustato šio subjekto teisinį pagrindą, nes tik specialiajam liudytojui skirta, atskiro skyriaus BPK vis dar nėra, o minėtas nuostatas galima priskirti prie liudytojo institutą reglamentuojančių teisės normų.

¹³Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

¹⁴Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo Nr. I-8 "Dėl Rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo" pakeitimo ir papildymo. 2011, nr. I-211

1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinto *nemo tenetur se ipsum accusare* principo analizė

Visos teisės normos yra kildinamos iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau - Konstitucija), nes Konstitucija yra aukščiausią galią turintis dokumentas, į kurį atsižvelgiama kuriant mūsų šalies teisinę sistemą. Dauguma Konstitucijos teisės normų yra fundamentalios, o kitos - dar papildomai yra įsitvirtinę ir kituose teisės aktuose. Bet kokiu atveju Konstitucija turi aukščiausią galią. Konstitucijoje yra labai daug teisės normų, kurios yra įtvirtintos ir BPK, kaip pavyzdys galėtų būti Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalis: „*Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius*“¹⁵. Ši įtvirtinta norma apima tiek materialinę tiek procesinę teisę. Iš Lietuvos Respublikos BPK 82 straipsnio 2 ir 3 dalių, pastebėtina, kad minimame straipsnyje apibrėžti liudijimo ypatumai yra susiję su konstituciniu principu, kuomet draudžiama versti duoti parodymus prieš save, taip pat savo artimus giminaičius bei šeimos narius. Minėto principo nuostatos būna taikomos, kuomet liudytojo statusą suteikus yra apklausiami įtariamojo ar kaltinamojo artimieji, šeimos nariai, giminaičiai, arba asmuo, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Be to, manytina, jog BPK 82 straipsnio 3 dalyje esančią nuostatą, įstatymų leidėjas, įtvirtino tam, kad nebūtų pažeistas *nemo tenetur se ipsum accusare* principas, nes asmens negalima priversti duoti parodymus prieš save, nebent asmuo sutinka duoti tokius parodymus. Taigi, BPK įtvirtinti liudijimo ypatumai užtikrina, jog nebūtų pažeistas, Konstitucijoje įtvirtintas *draudimo versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius* principas. Taip pat, BPK 80 straipsnio 1 punkte įtvirtinta išimtis, kuomet asmuo, apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taikant BPK 82 straipsnio 3 dalį, turi būti taikoma itin retais atvejais.

Nemo tenetur se ipsum accusare principas yra įtvirtintas ne tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose, bet yra pripažintas ir tarptautiniu mastu. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas galėjo būti įtvirtintas tam, kad būtų išvengtas šio principo pažeidimas, o asmenis, kurie turi imunitetą nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, taip pat būtų galima apklausti. „Būtinas *nemo tenetur se ipsum accusare* principo turinio elementas yra baudžiamajo persekiojimo ir teisingumo institucijų pareigūnų pareiga kiekvienoje (bet kurioje) proceso stadijoje ar etape išaiškinti

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992, nr. 33-1014, 31 straipsnio 3 dalis.

baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui teisę tylėti (atsisakyti duoti parodymus ir paaiškinimus)¹⁶.

Kaip buvo minėta anksčiau, pataisos dėl asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra įsigaliojusios nuo 2007 metų rugsėjo 1 d. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte yra išaiškinta priežastis, kodėl toks pakeitimas yra reikalingas: „BPK 80 straipsnyje taip pat numatoma išlyga, leidžianti apklausti liudytoju asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką. Toks projektas siūlomas dėl to, kad ikiteisminio tyrimo praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet tyrimo metu, išnaudojus visas proceso galimybes, nesurenkama pakankamai duomenų, kurių pagrindu būtų galima pranešti asmeniui apie įtarimą, tačiau jį būtina apklausti apie reikšmingas tyrimui aplinkybes. Tokio asmens apklausti liudytoju neleidžia konstitucinės nuostatos ir galiojanti BPK 80 straipsnio redakcija. Asmens sutikimas dėl tokios apklausos išreikštų jo procesinę valią dėl jo bendradarbiavimo su tyrimo institucijomis, tiriant galimai tokio asmens padarytą nusikalstamą veiką“¹⁷. Taigi, galima daryti išvadą, kad *nemo tenetur accusare se ipsum* principas užtikrina teisę, kad nebūtų duoti tokie parodymai, kurie pakenktų pačiam asmeniui ar jo artimajam.

Tarptautiniuose dokumentuose taip pat minimas *nemo tenetur se ipsum accusare* principas. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte¹⁸ 14 straipsnio 3 dalies g punkte nurodyta: „kad kiekvienas asmuo, nagrinėjant bet kurį jam pareikštą kaltinimą, visiškos lygybės sąlygomis turi teisę į garantiją, kad jis nebūtų verčiamas duoti parodymų prieš save arba prisipažinti esąs kaltas“. Taip pat teisės į teisingą procesą principas yra įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje¹⁹ (toliau – Konvencijos) 6 str. 1 d. *Nemo tenetur se ipsum accusare* ir teisės į teisingą procesą principai yra susiję su Konstitucija ir jos nuostatomis, kurios galiojo prieš 2007 metus, BPK 80 straipsnyje. Iki 2007 m. galiojusiose BPK 80 straipsnio nuostatose galima įžvelgti mintį, kad vertimas ir draudimas duoti parodymus, ypač prieš save, buvo saistomas su liudytojo imunitetu. O tai įtvirtino teisę neduoti prieš save parodymų. Pasak R. Jurkos, toks draudimas praktikoje, savo neefektyvumu taip pat normos imperatyvus draudimas, neleidžia ir draudžia duoti prieš save patį parodymus net ir tokiu atveju, jeigu liudininkas sutinka juos duoti²⁰. Todėl, galima teigti, jog įstatymų leidėjas, norėdamas įvesti naują

¹⁶ MERKEVIČIUS, R., *Nemo tenetur se ipsum accusare* principo turinys reformuotame baudžiamajame procese. *Teisė*. 2006, t. 60, p. 50-67. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 2 d.]. Prieiga per internetą: https://aleph.library.lt/F/?func=direct&doc_number=000005434&local_base=LITLI

¹⁷ Įstatymų projektų reg. nr. XP-2219, XP-2220 aiškinamasis raštas. 2007, nr. XP-2219(3).

¹⁸ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77 – 3288.

¹⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

²⁰ JURKA, R., Draudimas versti duoti parodymus prieš save kaip asmens konstitucinių teisių baudžiamajame procese garantas. *Jurisprudencija*, 2006, p. 76.

baudžiamojo proceso dalyvį, tai yra specialųjį liudytoją ir norėdamas išvengti teisės aktų pažeidimų, turėjo pakeisti BPK 80 straipsnį taip, kad būtų išvengta *nemo tenetur accusare se ipsum* principo pažeidimo.

Be kita ko, įtvirtinus tokį institutą BPK, asmeniui, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, atsirado ir tam tikros teisės garantijos, kurios užtikrina sklandesnį procesą: asmens procesinis statusas yra jam suteikiamas prokuroro nutarimu; užtikrinta teisė apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą; teisė reikalauti būti pripažintu įtariamuoju; netaikoma jokia atsakomybė už neatvykimą; atsakomybės už melagingus parodymus nebuvimas²¹.

Kitas svarbus momentas, kuris turėjo įtakos tokio instituto atsiradimui yra tai, jog įtvirtinus asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutą, buvo išvengta ir prieštaravimų Konstitucijai. Prieš 2007-sius metus, BPK 80 straipsnio 1 punktas prieštaravo Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalies nuostatoms. BPK 80 str. buvo teigiama, kad yra nedraudžiama kiekvienam asmeniui duoti parodymus, tačiau iš Konstitucijos 31 str. 3 dalies nuostatų matyti, kad kiekvienas asmuo turi teisę duoti tokius parodymus, kurių turinį sudarytų informacija apie jo paties padarytas nusikalstamas veikas. Taigi, čia yra prieštaravimas ta apimtimi, jog asmenims yra suteikta teisė pasisakyti dėl savo paties padarytų teisės pažeidimų. Be kita ko, Konstitucijos 7 str. 1 d. yra įtvirtinta aiški norma, kuri teigia, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai. Būtent tai yra priežastis, kodėl senoji BPK straipsnio redakcija neteko galios, o kiekvienas asmuo gali liudyti prieš save tik tada, kai jis pats to nori²².

Iš to, kas išdėstyta aukščiau, galima teigti, kad asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas buvo sukurtas tam, jog nekiltų prieštaravimų tarp BPK ir Konstitucijos.

Kitas svarbus šio instituto aspektas – tarpinio proceso dalyvio atsiradimas, kuris baudžiamajame procese yra nei liudytojas, nei įtariamasis, todėl atsiranda galimybė apklausti asmenis, ypač tokius, kurie turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos. Vienas iš pagrindinių tikslų, įsteigiant šį institutą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, pasak V. Kilinsko, yra tai, jog norint patraukti baudžiamojon atsakomybėn imunitetą nuo jos turinčius asmenis yra reikalingas atitinkamų institucijų leidimas, dėl ko procesas vyksta lėčiau²³. Galima sutikti su tokia autoriaus nuomone, kadangi gavus atitinkamos institucijos

²¹JURKA, R., Draudimas versti duoti parodymus prieš save kaip asmens konstitucinių teisių baudžiamajame procese garantas. *Jurisprudencija*, 2006, p. 78.

²²GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUONIS, P. Baudžiamojo proceso teisė. *Vilnius*: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 53.

²³KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55

leidimą, pvz., seimo nariai ir kt., gali būti apklausiami bei įgyti tam tikrą statusą baudžiamajame procese, pvz., įtariamojo. Todėl ir Aiškinamajame rašte nurodoma, kad toks įstatymų projektas yra siūlomas: „<...> pagal šias nuostatas (BPK 80 str.) būtų galima apklausti ir asmenis, kurie pagal tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, bei tokius asmenis, dėl kurių patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turi būti gautas kompetentingos institucijos leidimas, kai toks leidimas yra būtinas pagal įstatymus (pvz., seimo nariai, teisėjai ir t. t.)²⁴. Taigi, prieš įtvirtinant specialiojo liudytojo institutą reikėdavo gauti kompetentingų institucijų leidimą norint apklausti asmenis, kurie turi imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės. Svarbu, kad įtvirtinus šį institutą pasikeitė tik baudžiamojo proceso trukmė, tai yra, kad greičiau apklausiami asmenys, kurie turi laikinuosius imunitetus nuo baudžiamosios atsakomybės (seimo nariai, teisėjai ir pan.).

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. *Valstybės Žinios*, 2007, nr. XP-2219.

1.3. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso palyginimas su kitomis šalimis

Šiandieninė teisinė kultūra klesti globalioje erdvėje, kur valstybės viena iš kitų perima teisinę patirtį. Kuriasi Europos, vakarietiškos bei pasaulio teisinės kultūros, o Lietuvos teisinėje praktikoje, veikiant globalizacijai, panašėja teisinės sistemos, didėja precedento reikšmė, dažniau remiamasi teismų praktika ne tik įstatymais²⁵. Tokios tarptautinės institucijos kaip Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau tekste – EŽTT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau tekste – ESTT) padeda kurtis bendrai europinei teisei sistemai. Be kita ko, teisinės kultūros kaita vyksta ir teisėkūros lygmeniu. Žvelgiant į teisėkūrą, dažnai atsižvelgiame ir sekame užsienio valstybių pavyzdžius. Kalbant apie asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutą, įtvirtintą Rekomendacijose ir BPK, turime paanalizuoti Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą (toliau – Prancūzijos BPK) ir jame esantį *atstovaujamojo liudytojo* institutą.

Prancūzijoje egzistuoja „*atstovaujamojo liudytojo institutas*“ (pranc. *Témoignassistée*). Būtent minėtas institutas yra artimiausias Lietuvoje įtvirtintam asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutui, nes Lietuvoje įtvirtintas institutas buvo kildinamas iš Prancūzijoje esamo. Prancūzijos BPK buvo priimtas 1958 m., siekiant reformuoti nusikalstamų veikų tyrimą, o įsigaliojo 1959 m. kovo 2 dieną²⁶.

Svarbu paminėti, kad Prancūzijos BPK pasireiškia dviem imperatyvais: saugumu ir laisve, taip atkartojant pasipriešinimo idealų reikalavimus ir būtinybę garantuoti orią procedūrą: įrodymų nuoširdumas, neprivalomas prisipažinimas. Be kita ko, Prancūzijos BPK siekiama trijų pagrindinių tikslų: stiprinti asmens laisvę; sustiprinti teisėjų valdžią; padidinti baudžiamojo proceso veiksmingumą²⁷.

Prancūzijoje kurį laiką buvo palikta spraga įstatyme, nusprendžiant kokią statusą reikėtų suteikti asmenims, kurie prokuroro reikalavime arba civiliniuose ieškiniuose būdavo įtraukti į procesą. Kadangi tokie dalyviai nebūdavo baudžiamajon atsakomybėn traukiami proceso subjektai, jie negalėdavo tinkamai įgyvendinti savo teisės į gynybą. O baudžiamasis procesas faktiškai buvo pradėtas dėl tokių asmenų. Galiausiai ši įstatymo

²⁵ BEINORAVIČIUS, D. Globalizacija ir teisė. Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 4 d.]. Prieiga per internetą: http://litlogos.eu/L94/Logos_94_023_032_Beinoravicius.pdf

²⁶BORRICAND, J.; SIMON, A. *Droit penal. Procedure penale*. Paris: dalloz, 1998, p. 8.

²⁷BORRICAND, J.; SIMON, A. *Droit penal. Procedure penale*. Paris: dalloz, 1998, p. 10.

spraga buvo išspręsta 2000 m. birželio 15 d. įstatymu, kuris papildė Prancūzijos²⁸ BPK 113 - 1, 113 – 8 straipsnius taip sustiprinant nekaltumo prezumpcijos principą²⁹. Prancūzijos BPK yra keli straipsniai, kuriuose įtvirtintas atstovaujamojo liudytojo statusas³⁰.

- Prancūzijos BPK 113 – 1 str., kuris reglamentuoja:

„Bet kuris asmuo, įvardintas pradiname ar vėlesniame kaltinamajame akte, kuris nėra kaltinamas ar jo atžvilgiu atliekamas ikiteisminis tyrimas, gali būti apklausiamas tik kaip atstovaujamas liudytojas“³¹. Iš šio Prancūzijos BPK straipsnio matyti, kad asmuo gali būti apklaustas tik esant būtinybei ir tik kaip atstovaujamas liudytojas. Svarbu, kad toks asmuo būna įvardintas procesiniuose dokumentuose, pvz., prokuroro kaltinamajame akte, inicijavus baudžiamąjį procesą, tačiau tokio asmens baudžiamasis persekiojimas nėra pradėtas. Taigi, Lietuvoje asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialiojo liudytojo), statusas yra suteikiamas prokuroro nutarimu, kai turima duomenų, jog asmuo galbūt padarė nusikalstamą veiką, tačiau šių duomenų nepakanka įtarimui pareikšti³². O Prancūzijoje atstovaujamojo liudytojo (*pranc. témoinassisté*) statusas yra taikomas, kai asmuo asmeniškai nurodomas prokuroro išleistuose procesiniuose dokumentuose, kuriais inicijuojamas ikiteisminis tyrimas ar papildoma jo apimtis, tačiau tyrimas nėra nukreiptas prieš šį asmenį (apklausiamąjį privaloma pripažinti atstovaujamoju liudytoju); kai asmuo asmeniškai įvardijamas nukentėjusiojo skunde ar nurodomas aukos ir kt.

- Prancūzijos BPK 113 – 2 str. 1d., kuri reglamentuoja:³³

²⁸ Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo įstatymas nr. 2000-516, priimtas 2000-ųjų birželio 15d., paskelbus 2000 m. birželio 16 dieną, Prancūzijos Respublikos oficialiame leidinyje, įsigaliojant nuo 2001 m. sausio 1d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do;jsessionid=1F0478969BBA7F81B15486D72E304F0%20C.tpdila07v_1?cidTexte=JORFTEXT000000765204&idArticle=LEGIARTI000006493341&dateTexte=20%20000616

²⁹ GODA, G. *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Saulužė, 1997 p. 32.

³⁰ Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 13 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=BF6157588EF141A48BAA478A54E114EA.tplgfr27s_1?idSectionTA=LEGISCTA000006182888&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

³¹ Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 13 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=8C4C36AC0325A501C828AA1EF3A263D7.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000006575276&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

³² Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

³³ Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 15 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=8C4C36AC0325A501C828AA1EF3A263D7.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000006575278&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

„Bet kuris asmuo, kuris yra įvardytas skunde arba yra aukos (nukentėjusiojo) nurodytas, gali būti išklaustas (apklaustas) kaip atstovaujamas liudytojas. Jei jis stoja prieš tardymo (tyrimo) teisėją, toks asmuo yra apklausiamas privalomai ir įgyja atstovaujamojo liudytojo statusą, jei jis pats to reikalauja. Jeigu asmuo yra įvardintas arba nurodytas civilinės šalies kreipimusi, tokiam asmeniui yra pranešama ir išaiškinama teisė, kad iki stojimo prieš tardymo (tyrimo) teisėją, asmuo gali būti apklaustas šiuo statusu (atstovaujamuoju liudytoju)“.

Lyginant su ankščiau paminėtu Prancūzijos BPK straipsniu, kur atstovaujamojo liudytojo atsiradimą procese nulemia prokuroro procesinis dokumentas (kaltinamasis aktas), šiame straipsnyje matyti, kad asmuo apklausiamas kaip atstovaujamas liudytojas gali būti tik tada, kai yra skundas arba nukentėjusiojo asmens parodymai, t.y. kai yra suinteresuotas baudžiamojo proceso dalyvis, kuris nurodo arba įvardina konkretų asmenį. Taip pat, jeigu pirmu atveju asmuo yra apklausiamas, jis yra apklausiamas tik kaip atstovaujamas liudytojas, o remiantis šiuo straipsniu (113 – 2, 1 dalis) matyti, kad asmuo apklausiamas gali būti tik tada, kai jis pats su tuo sutinka. Institucijos, vykdančios baudžiamąjį persekiojimą, neesant asmens sutikimo negali jo apklausti kaip atstovaujamojo liudytojo. Taigi, baudžiamojo persekiojimo subjektas, tokį persekiojimą vykdomas asmuo tik esant asmens, įvardinto skunde arba nurodyto nukentėjusiojo asmens sutikimu, gali nuspręsti ar yra būtinybė tokį asmenį apklausti kaip atstovaujamą liudytoją, ar tokio asmens šiuo statusu neapklausti. Taigi, jei asmuo stoja prieš tardymo (tyrimo) teisėją ir pats nori ir reikalauja būti apklaustas kaip atstovaujamas liudytojas, jam tokį statusą suteikti ir jį apklausti yra būtina.

- Prancūzijos BPK 113 – 2 str., 2 d., kuri reglamentuoja:³⁴

„Bet kuris asmuo, kurį nurodė auka (liudytojas) arba kuris yra paminėtas skunde ir yra surinkta pakankamai įrodymų, kurių pagrindu tikėtina, kad toks asmuo galėjo dalyvauti nusikalstamoje veikoje kaip kaltininkas ar bendrininkas ir jeigu dėl tokio asmens buvo kreiptasi į tardymo (tyrimo) teisėją, toks asmuo gali būti apklausiamas kaip atstovaujamas liudytojas. Toks asmuo turi būti išklaustas dėl savo veiksmų kaip atstovaujamas liudytojas, o jeigu jis yra civilinės bylos objektas, tokia teisė jam pranešama pasirodžius pas tardymo (tyrimo) teisėją“.

³⁴Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 15 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?sessionId=7DB58A7B8C2CA6D280AB8BD4050FD557.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000006575278&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

Šiame konkrečiame straipsnyje, matyti, jog duomenys apie asmenį, kuris, tikėtina, padarė nusikalstamą veiką, kitą pažeidimą arba prie jo padarymo prisidėjo, gali būti nesuinteresuoto baudžiamojo proceso dalyvio (pvz., liudytojo) duoti parodymai arba kita naudinga informacija. Taipogi, tik surinkti įrodymai pagrindžia arba atmeta tikimybę, kad toks asmuo padarė pažeidimą, prie jo prisidėjo ar dalyvavo nusikalstamoje veikoje kaip bendrininkas. Iš straipsnio matyti, kad į tardymo (tyrimo) teisėją, turi būti kreiptasi tik dėl bylų, kuriose nagrinėjami nusikaltimai. Svarbu paminėti, kad Prancūzijoje nusikaltimai, už kuriuos numatyta su laisvės atėmimu susijusi bausmė nuo 5 iki 20 metų, yra priskiriami prie sunkių³⁵. Taigi, šiame straipsnyje yra rašoma apie nusikaltimus, kai yra atliekamas ikiteisminis tyrimas.

- Prancūzijos BPK 133 - 3 straipsnio 1 dalis reglamentuoja:

„Atstovaujamas liudytojas turi teisę būti atstovaujamas advokato, kuriam yra pranešama prieš apklausą ir kuris turi teisę susipažinti su bylos medžiaga 114 ir 114-1 straipsnių nustatyta tvarka. Advokatą pasirenka pats atstovaujamas liudytojas arba jį gali paskirti advokatų asociacijos prezidentas“³⁶.

Lietuvoje specialus liudytojas turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą. Prancūzijoje įtvirtinta teisė turėti advokatą, kuris dalyvauja apklausoje (advokatas iš anksto informuojamas apie būsimą apklausą), taip pat gali susipažinti su bylos medžiaga tokia pačia tvarka kaip ir bylos šalių advokatai. Atstovaujamas liudytojas pats gali pasirinkti advokatą arba paprašyti, kad advokatą jam paskirtų advokatų asociacijos prezidentas³⁷.

- Prancūzijos BPK 113 - 6 straipsnis nurodo:

„Bet kuriuo procesinių veiksmų atlikimo metu atstovaujamas liudytojas gali reikalauti tyrimo (tardymo) teisėjo, kad jo atžvilgiu būtų pradėtas teisminis tyrimas. Atstovaujamas liudytojas to gali paprašyti apklausos metu, išsiuntęs registruotą laišką su patvirtinimo

³⁵Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 15 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=32603DD772FBB50FEB53F413CD94890F.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000024967380&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

³⁶Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 16 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=32603DD772FBB50FEB53F413CD94890F.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000024967380&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

³⁷Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 16 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=1F44D90ECF18EE65D7A89678C369795B.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000029000916&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

kvitu. Ši teisė turi būti vykdoma nuo šio reikalavimo pateikimo arba registruoto laiško su patvirtinimo kvitu išsiuntimo momento³⁸.

Iš šios nuostatos, matyti, kad Prancūzijoje yra įtvirtinta teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju ir tokį statusą tyrimo (tardymo) teisėjas privalo suteikti. Lietuvos BPK ir Rekomendacijose taip pat numatyta teisė specialiajam liudytojui reikalauti pripažinti jį įtariamuoju³⁹, tačiau tokio statuso įgijimas priklauso nuo prokuroro.

- Prancūzijos BPK 113 - 7 straipsnis:

Iš šio straipsnio matyti, kad asmuo, kuris yra apklausiamas atstovaujamojo liudytojo statusu, neprivalo prisiekti. Specialusis liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą. Lietuvoje asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką gali būti atvedintas, tačiau jam negali būti numatytos ir taikytinos kitos baudžiamajame procese įtvirtintos prievartos priemonės (BPK 163 str.).

- Prancūzijos BPK 113 - 8 straipsnis apibrėžia atstovaujamojo liudytojo teises:

Pakartotinės apklausos reikalavimas (tardymo teisėjo), taip pat teisė prašyti atlikti procese veiksmus, atlikti proceso veiksmus per tam tikrą laiką arba tokius veiksmus panaikinti⁴⁰. Lyginant su Lietuvoje įtvirtintu specialiojo liudytojo institutu, matyti, kad Prancūzijoje yra suteikiama teisė pakreipti tyrimo eigą, tai yra siūlyti atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus arba privalomai apklausti asmenį, arba įtvirtinta teisė skusti⁴¹ tam tikrus procesinius veiksmus ir priemones⁴². Lietuvoje prie asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nėra papildomai BPK įrašytos teisės apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno arba prokuroro procesinius veiksmus bei nutarimus ir teikti prašymus

³⁸Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 16 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=32603DD772FBB50FEB53F413CD94890F.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000006575283&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

³⁹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 82 straipsnio 3 dalis.

⁴⁰Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 16 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=85F78812CA2DD635B75BE2889CE05DBD.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000029000872&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

⁴¹Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 19 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=32603DD772FBB50FEB53F413CD94890F.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000029000916&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

⁴²Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 19 d.]. Tekste išversta autoriaus. Prieiga per internetą:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=1F44D90ECF18EE65D7A89678C369795B.tplgfr27s_1?idArticle=LEGIARTI000029000916&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919

(tokia teisė BPK įtvirtinta įtariamajam⁴³). Prancūzijos BPK straipsniuose yra nurodytos atstovaujamojo liudytojo teisės, o Lietuvos BPK specialiajam liudytojui teisė skusti procesinius veiksmus nėra tiesiogiai įtvirtinta.

Išanalizavus šiuos Prancūzijos BPK straipsnius, galima daryti prielaidą, kad atstovaujamas liudytojas yra toks subjektas procese, kuris gali būti susijęs su tiriamą nusikalstama veika, tačiau jo atžvilgiu nevyksta baudžiamasis persekiojimas, nors jis ir gali būti minimas procesiniuose dokumentuose. Svarbu tai, kad šis subjektas gali turėti reikiamos informacijos tyrimui. Tokiam subjektui procese yra garantuojamos teisės (pvz.: teisė turėti advokatą). Taip pat, pagal Prancūzijos BPK atstovaujami liudytojai nėra įspėjami ir neturi jokios atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Taigi, galima daryti išvadą, kad toks asmuo nėra baudžiamas už galimai melagingų parodymų davimą, nes toks parodymų davimas yra traktuojamas kaip to asmens gynybos priemonė. Taip pat toks parodymų davimas nėra traktuojamas kaip sunkinanti aplinkybė, o asmens atsisakymas duoti parodymus nėra ir negali būti vertintinas kaip savo kaltės pripažinimas.

Tiek asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tiek Prancūzijoje įtvirtintas atstovaujantis liudytojas, yra panašūs tuo, kad abu užima nei liudytojo, nei įtariamojo statusą, o yra tarpiniai asmenys procese. Svarbu, kad asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tokį asmenį apklausus ir gavus tam tikrų duomenų arba tokiems duomenims išaiškėjus, gali įgyti kitą statusą procese: liudytojo arba įtariamojo.

Išanalizavus ir apibendrinant reglamentavimą tiek Lietuvoje, tiek Prancūzijoje, galima teigti, jog Prancūzijos įstatymuose yra aiškiau įtvirtintas atstovaujamojo liudytojo institutas nei Lietuvoje – specialaus liudytojo. Remiantis Prancūzijos įstatymais, matyti, kad toks proceso dalyvis turi daugiau teisių ir pareigų: gali turėti advokatą ir susipažinti su bylos medžiaga, gali apskusti procesinius veiksmus. Atstovaujajam liudytojui negali būti taikomas: namų areštas, priežiūra, suėmimas ir kt. procesinės prievartos priemonės, kurios būna taikomos asmeniui, kurio atžvilgiu nukreiptas tyrimas. Taip pat atstovaujamo liudytojo teisė pripažinti jį įtariamuoju turi būti iš karto vykdoma. Tuo tarpu Lietuvoje specialiojo liudytojo statusą turintis asmuo gali turėti įgaliojimą atstovą, tačiau negali susipažinti su bylos medžiaga. Prancūzijoje yra įtvirtinta atstovaujamojo liudytojo teisė į gynybą, teisė turėti advokatą, arba šalis pati priskiria advokatą, ko neužtikrina Lietuva asmenims, duodantiems parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Taip pat Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra numatyta galimybė asmenims

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 21 straipsnio 4 dalis.

(specialiajam liudytojui) ir jo įgaliotajam atstovui susipažinti su bylos medžiaga ir pasirengti gynybai, kas užtikrina ne tokį sklandų baudžiamąjį procesą. Taipogi, Lietuvos įstatymuose nėra tiesiogiai įtvirtinta apskundimo teisė asmenims, duodantiems parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas yra panašus ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau tekste – JAV), bet yra skirtingas teisinis reguliavimas. JAV yra du liudytojų tipai, kurie kaip ir asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas yra specifinis. Federaliniu nusikalstamumu pasižyminčiai JAV yra įtvirtinti du liudytojų tipai, kurie galimai buvo prisidėję ar padarę nusikaltimą, tokie liudytojai vadinami: *targets of investigation* (tokie asmenys, kai į juos yra nukreiptas tyrimas) ir *subjects of investigation* (asmenys, kurie būna stebimi vykstant tyrimui). Abu minėtieji liudytojai turi duoti parodymus prieš didžiąją žiuri komisiją. JAV yra praktika, kad nesvarbu ar ikiteisminis tyrimas vyksta prieš asmenį, kuris yra susijęs su nusikalstamų veikų darymu, ar prieš asmenį, kuris su tuo nesusijęs, tokiems asmenims yra suteikiamos labai panašios teisės procese. Abiems šiems subjektams (liudytojams)⁴⁴ prieš duodant parodymus yra išaiškinama, kad dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos, didžioji žiuri atlieka tyrimą (pažeistų federalinių įstatymų), todėl tie asmenys, gali neatsakyti į klausimus, jei tai pakenktų jiems, o tokią teisę jiems užtikrina JAV Konstitucija⁴⁵. Svarbu paminėti, kad atsižvelgdami į asmens duotus parodymus, žiuri gali kreiptis į teisėją dėl asmens suėmimo arba jo apkaltinimo. Taip pat, remiantis Prokurorų veiklos vadovu, jei asmuo patenka į žiuri akiratį, tačiau nėra surinkta pakankamai duomenų, kad to asmens kaltė būtų įrodyta, toks asmuo gali turėti gynėją ir atskirai nuo visų byloje esančių dalyvių pasitarti, nes tai kas bus pasakyta teisme, gali būti panaudota prieš jį. Taip pat asmuo būna įspėjamas apie tyrimą prieš jį. Be kita ko, jei asmuo yra įtariamas padaręs ar prisidėjęs prie nusikalstamos veikos, jam apie tai pranešama specialaus laiško forma arba šaukimu į teismą. Tokie liudytojai JAV žiuri privalo pateikti tam tikrus dokumentus, už jų nepateikimą jie papildomai atsako pagal JAV federalinių įstatymų pažeidimą. JAV yra suteikta teisė asmenims prašyti teismo ir žiūri, kad jie būtų apklausti, tačiau tokios teisės paprašius, jie praranda galimybę neatsakyti į tam tikrus klausimus, todėl jie privalo sakyti tik tiesą.

⁴⁴ Jungtinių Amerikos Valstijų teisingumo departamento internetinis puslapis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą:

<https://www.justice.gov/jm/criminal-resource-manual-160-sample-target-letter>

⁴⁵ Jungtinių Amerikos Valstijų teisingumo departamento internetinis puslapis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga per internetą:

<https://search.justice.gov/search?query=+targets+of+investigation+&op=Search&affiliate=justice-manual>

Taigi, lyginant JAV įtvirtintą *targets of investigation* ir *subjects of investigation* (liudytojų institutą) su Lietuvos Respublikoje įtvirtintu asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutu, matyti, kad abiejose šalyse yra draudžiama duoti parodymus prieš save. Tačiau Lietuvoje asmuo neatsako už melagingų parodymų davimą kai yra apklausiamas specialiuoju liudytoju, o JAV *targets of investigation* ir *subjects of investigation* gali prašyti teismo juos apklausti, bet tada yra prarandama galimybė neatakyti į tam tikrus klausimus, todėl šie subjektai atsako už melagingų parodymų davimą prieš teismą.

Lenkijoje, Slovėnijoje, Vokietijoje, Suomijoje yra laikomasi *nemo tenetur accusare se ipsum* principo, kuri užtikrina asmenims teisę tylėti, o tokio instituto kaip asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nėra.

2. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, INSTITUTO REGLAMENTAVIMO ANALIZĖ

2.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausos ypatumai

Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausa yra vykdoma bendra tvarka remiantis BPK 183 str., t.y. BPK formaliai nėra numatyta specialiojo liudytojo apklausos ypatumų ikiteisminiame tyrime. Atliekant specialiojo liudytojo apklausą privalu laikytis BPK ir Rekomendacijų 13 punkto, kuriose nurodomi papildomi apklausos ypatumai. Rekomendacijose yra rašoma, kad asmenims privalu prieš apklausą išaiškinti jų teises ir pareigas, tačiau apklausos metu asmuo, pats gavęs procesinį dokumentą, savarankiškai susipažįsta su apklausos ypatumais. Vykdamas apklausą, jei dėl tam tikrų priežasčių asmuo pats negali susipažinti su jam pateikta medžiaga, jį supažindina apklausiantis asmuo. Kai apklausa yra atliekama ikiteisminio tyrimo pareigūno, jis turi paminėti, kad yra draudžiama versti duoti parodymus prieš save (Rekomendacijų 13.1. papunktis). Kadangi prokurorai dažniausiai paveda procesinius veiksmus atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, reikėtų atsižvelgti į galimybę įtvirtinti nuostatą BPK, jog specialiojo liudytojo apklausą dažniau atliktų prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas, o ne ikiteisminio tyrimo pareigūnas.

Rekomendacijų 10 punkte yra nurodoma: „*Prokuroro nutarimas apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją priimamas tik prieš tai gavus rašytinį asmens prašymą ar sutikimą būti apklaustam BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta tvarka*“⁴⁶. Atkreipiamas dėmesys, kad Rekomendacijose yra minimas „rašytinis asmens prašymas“, kuris atskira forma arba tvarka nėra įtvirtintas nei BPK, nei pačiose Rekomendacijose. Ši teisės norma įtvirtina taisyklę, kad asmenį apklausti apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, galima tik kai jis išreiškia savo valios momentą, tai yra sutinka būti apklaustas šiuo statusu. E. Šapalaitytės nuomone, jeigu specialiajam liudytojui būtų nustatytas reikalavimas dėl jo sutikimo jį apklausti, iškiltų problema, jeigu asmuo nesutiktų būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas. Tai yra, kad toks asmuo negali patapti įtariamuoju dėl duomenų byloje stygiaus, tačiau duotas nesutikimas sudarytų sąlygas, kad tokio asmens nebūtų

⁴⁶ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

galima iš viso apklausti. Be kita ko svarbu, kad apklausiamo asmens statusą nulemtų objektyvios aplinkybės, t. y.: duomenų buvimas, kuris padėtų surašyti įtarimą, pats apklausos dalykas ir kompetentingos institucijos leidimas patraukti atsakomybėn, dėl šių priežasčių, asmens sutikimas arba nesutikimas dėl apklausos neturėtų būti kriterijumi⁴⁷. Su šia autorės nuomone sutinkama, kadangi asmenims statusas baudžiamajame procese turėtų būti suteiktas kaip įmanoma greičiau, nepaisant ar jo statusas pasikeistų į liudytojo, įtariamąjo ar specialiojo liudytojo. Visuomet turėtų būti remiamasi objektyviomis aplinkybėmis ir neturėtų būti taikoma išimčių specialiajam liudytojui, dėl kurio apklausos būtinas asmens sutikimas, kadangi kyla grėsmė to asmens teisių suvaržymui, nes jis yra tik tarpinis proceso dalyvis. Svarbu tai, kad bet kuriam proceso dalyviui yra suteikta teisė duoti parodymus, nesvarbu ar jie būtų duoti apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, svarbus momentas yra tas, kad asmuo parodymus duotų savo valia. Tačiau galima teigti, kad valios formalizavimas nėra tikslingas nei specialiajam liudytojui, nei liudytojui, tiek įtariamajam, kadangi jie gali apklausų metu teigti tokią informaciją, kokią jie nori, tai yra, liudytojas gali teigti, jog jis padarė nusikalstamą veiką, o įtariamasis - atvirkščiai. Taigi, dėl tam tikro statuso suteikimo baudžiamajame procese, visada reikėtų vertinti tik tam tikrų duomenų buvimą, o asmens valios momentas tai yra sutikimas arba nesutikimas neturėtų būti kriterijus.

BPK 183 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog asmenį pirmiausiai reikia išklausti, po to jam galima uždavinėti klausimus, jeigu asmuo turi įgijęs statusą baudžiamajame procese. Taip pat, jei asmuo nori pasisakyti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui arba teismui, jam tokia teisė yra suteikta ir jį privalu išklausti.

Pirminėje proceso stadijoje, asmenys apklausiami gali būti ne tik pradėjus ikiteisminį tyrimą. Asmenys gali būti apklausiami ir ne įgiję jokio statuso baudžiamajame procese, dėl duomenų trūkumo. Kaip pavyzdį galima apibūdinti įvykio vietoje daromas apklausas, kai pats ikiteisminis tyrimas dar nevyksta, o atvykę baudžiamojo proceso subjektai, pvz., policijos pareigūnai, apklausinėja įvykį mačiusius asmenis. Iš gautų duomenų yra spendžiama ar nusikalstama veika buvo padaryta, ar reikia pradėti ikiteisminį tyrimą ir kas galėtų tapti įvykio liudytojais. Šiais veiksmais yra siekiama nustatyti visus subjektus ir jų statusus. Svarbu paminėti, kad vykdant ir pirminę žmonių apklausą įvykio vietoje jiems reikia pranešti apie teisę į duomenų nesuteikimą⁴⁸. Be kita ko, išaiškinus asmeniui teisę atisakyti pateikti kokią nors informaciją, o įvykio vietoje asmuo papasakotų apie savo

⁴⁷ ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 85 - 86

⁴⁸ MERKEVIČIUS, R. Ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 109.

paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, baudžiamojo proceso subjektai galėtų tokį asmenį sulaikyti, jei toks asmuo pasirodytų įtartinas. O nuo sulaikymo asmuo įgyja įtariamojo procesinį statusą, nors pranešimas apie įtarimą yra būtinas, tai tampa tik formalumas⁴⁹.

Atlikus specialiojo liudytojo apklausą, Rekomendacijose yra numatyta galimybė šį subjektą informuoti apie tam tikrus pasikeitimus, kurie vyksta procese. Rekomendacijų 17 punkte yra apibrėžta, kad specialusis liudytojas ir jo įgaliotasis atstovas turi būti informuoti raštu, kad: atliekant ikiteisminį tyrimą nebuvo surinkta pakankamai duomenų, kurių pagrindų būtų galima pripažinti šį asmenį įtariamuoju, todėl esant būtinybei jį reikia apklausti kaip liudytoją laikantis bendros tvarkos; jeigu paaiškėja, kad asmuo visgi nežino jokių reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, tada jo nereikia apklausti bendra tvarka; ikiteisminio tyrimo metu nėra pagrindų pripažinti šį asmenį įtariamuoju, jis tokio statuso ir neįgyja; jeigu nėra jokių pagrindų, kuriais asmuo galėtų būti liudytojas arba įtariamasis, tada ikiteisminio tyrimo metu prokuroras paveda pareigūnus nustatyti įtariamuosius, asmenis, kurie galimai prisidėjo prie nusikalstamų veikų darymo; jeigu byla bus perduota teismui kai asmuo yra specialiojo liudytojo statuse arba pats ikiteisminis tyrimas bus nutraukiamas. Apie nutrauktą ikiteisminį tyrimą, remiantis BPK 214 str. 3 d⁵⁰., neprivalu pranešti liudytojams. Svarbu paminėti, jog aukščiau išvardintos teisės ir pareigos suteikti specialiajam liudytojui ir jo įgaliotajam atstovui informaciją, yra įtvirtintos poįstatyminiame teisės akte, o ne BPK, kuris pagal hierarchiją turi viršenybę, lyginant su Rekomendacijomis. Taip pat, suteikiant tokią informaciją specialiajam liudytojui ir jo įgaliotajam atstovui, yra išlaikomas konkretumas baudžiamojo proceso eigoje, o tai reiškia, kad asmuo duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, geriau susipažįsta su savo esama padėtimi procese.

Rekomendacijų 18 punkte yra išaiškinama, kad apklausiant asmenį kaip specialųjį liudytoją patį pirmą kartą galima ir neturėti jokių duomenų, jog tas asmuo žino apie bylai reikšmingas aplinkybes. Po pirmosios apklausos yra gaunami duomenys, pagal kuriuos galima spręsti ar jie reikšmingi bylos tyrimui. Taip pat, jei yra gaunama duomenų, tokį asmenį apklausus apie jo santykį su nusikalstama veika, rekomenduojama specialųjį liudytoją apklausti bendra tvarka iki ikiteisminio tyrimo pabaigos. Jeigu asmuo buvo apklaustas žinant, kad jis neturės reikšmingų duomenų bylos išsprendimui, galima manyti,

⁴⁹ MERKEVIČIUS, R. Ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 109.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 214 straipsnio 3 dalis: „Apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo pranešama įtariamajam, jo atstovui, gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams įteikiant ar išsiunčiant sprendimų nuorašus“

kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras galimai nukreipė baudžiamąjį persekiojimą prieš asmenį ir galimai piktnaudžiavo tarnybiniais įgaliojimais.

Visas specialiojo liudytojo teisių ir pareigų sąrašas yra numatytas tik Rekomendacijose, o ne BPK. Lyginant šį ikiteisminiame tyrime esantį dalyvį su liudytoju, nukentėjusiuoju ar įtariamuoju pastebima, kad vykdant specialiojo liudytojo apklausą, tik liudytojo apklausos protokole (BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. pagrindais) yra numatytas baigtinis teisių ir pareigų sąrašas, su kuriuo susipažįstama per pačią apklausą. Kitaip nei specialusis liudytojas, liudytojas, įtariamasis ar nukentėjusysis, prieš atliekant pirmąją jų apklausą jau žino savo teises ir pareigas, kurios yra įtvirtintos BPK. Taipogi, šie ikiteisminio tyrimo dalyviai papildomai yra supažindinami su savo teisėmis ir pareigomis apklausų metu. Taigi, galima tegti, kad Rekomendacijos, nors ir poįstatyminis teisės aktas, tačiau tarsi tampa viršesnės už BPK, kadangi tik jose yra įtvirtintos visos teisės ir pareigos, kurias apklausos metu turi asmuo, apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Taip pat, pakartotinai apklausiant asmenį, yra tikrinami prieš tai duoti parodymai, o liudytojas buvo ir yra įspėjamas dėl melagingų parodymų davimo remiantis BPK 235 str., tačiau specialusis liudytojas nėra įspėjamas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Svarbus yra Rekomendacijų 19 punktas: *„jei būtinybė apklausti specialųjį liudytoją, kuris ikiteisminio tyrimo metu nebuvo apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka, ar jam nebuvo suteiktas įtariamąjo statusas, iškyla bylos nagrinėjimo teisme metu, prokuroras esant atitinkamiems procesiniams pagrindams gali prašyti teismo apklausti tokį asmenį kaip liudytoją bendra tvarka“*. Ši nuostata suponuoja mintį, kad asmuo, kuris turi specialiojo liudytojo statusą, neatsako dėl melagingų parodymų davimo, tačiau prokurorui, paprašius asmenį pakartotinai apklausti teisme, toks asmuo patampa paprastu liudytoju, kuriam jau yra taikoma atsakomybė pagal BPK 235 str. dėl melagingų parodymų davimo.

2.2. Asmens, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisės į įgaliojąį atstovą įgyvendinimas ir gynybos realizavimo problematika

Pasak G. Godos: „Teisės į gynybą principas neatsiejamai susijęs su rungimosi, nekaltumo prezumpcijos, teisingo (sąžiningo) ir kitais baudžiamojo proceso principais. Teisės į gynybą neužtikrinimas reiškia ir šių principų pažeidimą. Procesas, kurio metu negarantuojama teisė į gynybą, teisinėje valstybėje negalimas“⁵¹. Taip pat vienas iš svarbiausių įstatymo leidėjo uždavinių yra vykdyti teisėkūrą taip, kad visi asmenys aiškiai suprastų savo teises ir pareigas procese. Taip pat, kad priimtose teisės normose nebūtų abstraktaus turinio⁵² ir užtikrintų teisių apsaugą, pvz., gynybos, įtvirtintą Konstitucijoje 31 str. 6 d.: „*asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą*“⁵³. Konstitucinis Teismas (toliau tekste - KT) yra pasisakęs: „*Kylantis reikalavimas asmens teisės ginti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai inter alia reiškia, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas advokato teikiamai teisinei pagalbai, kuria asmuo turi teisę naudotis gindamas savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, būti veiksmingai*“⁵⁴. Taigi, ar specialiajam liudytojui yra numatyti trys elementai, kurie užtikrina gynybos principo įgyvendinimą⁵⁵: įstatymuose turi būti nustatytos teisės normos, leidžiančios užtikrinti teisę savarankiškai ir veiksmingai ginti savo teises ir teisėtus interesus; garantuota galimybė pasinaudoti kvalifikuota teisine pagalba; baudžiamąją procesinę veiklą atliekantiems subjektams turi būti numatyta pareiga apsaugoti teisėtus (įtariamojo, kaltinamojo), (specialaus liudytojo) interesus.

Taipogi, darytina išvada, kad turi būti ne tik įtvirtintas teisės į gynybą principas įstatymu, bet turi būti ir galimybė, ir reali teisė asmenims pasinaudoti šiuo principu, o kitiems baudžiamojo proceso subjektams (pvz., policijos pareigūnams, teisėjams, prokurorams ir kt.) turi būti numatytos atsakomybės už teisių (principų) pažeidimus. Taigi,

⁵¹ GODA, G. Baudžiamojo proceso teisė, antrasis leidimas. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 65.

⁵² GUTASKAS, A. Netinkamas teisinis reguliavimas ir netinkamas baudžiamosios teisės ir proceso normų taikymas: kas blogiau?, straipsnis knygoje: Baudžiamasis procesas teisingumo garantas ar kliūtis. Vilnius: Vilniaus panda, 2014, p.77.

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 "Dėl Nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo" patvirtintų Nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7405.

⁵⁵ AŽUBALYTĖ, R.; JURKA, R. Baudžiamojo proceso principai. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 134.

ar asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę ir tinkamai gali pasinaudoti gynyba.

Asmuo, kuris įgyja specialiojo liudytojo statusą procese, gali turėti įgaliotąjį atstovą, nes jis duoda parodymus apie galimai padarytą savo paties nusikalstamą veiką. BPK 81 str. 7 d. numatyta teisė liudytojui turėti atstovą, taip pat BPK 82 str. 3 d. nurodyta, kad asmeniui, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą. Įgaliotojo atstovo paskyrimo tvarką numato BPK 55 str. ir Rekomendacijų 14 punktas. BPK 55 str. 1 d. yra numatyta, kad: „*nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, liudytojo, užstato davėjo, asmens, kurio nuosavybės teisės laikinai apribotos ar konfiskuotas turtas, asmens, kurį siekiama įpareigoti atskleisti informacijos šaltinio paslaptį, įgaliotuoju atstovu laikomas asmuo, teikiantis teisinę pagalbą šiems proceso dalyviams, ginantis jų teises ir teisėtus interesus*“⁵⁶, tuo tarpu Rekomendacijose irgi yra rašoma apie įgaliotojo atstovo priskyrimą, jo dalyvavimą procese, tačiau toks reglamentavimas yra perteklinis. Šiuose straipsniuose yra nurodyta analogiška įgaliotojo atstovo dalyvavimo tvarka. Rekomendacijų 14 punkte nurodyta, kad asmuo pats gali pasirinkti įgaliotąjį atstovą, nes tai yra viena iš teisių, kurias turi specialusis liudytojas. Svarbu tai, kad įgaliotasis atstovas dalyvauja apklausose kartu su specialiuoju liudytoju. Kaip ir sutikimas įgauti specialiojo liudytojo statusą procese, taip ir įgaliotojo atstovo pasirinkimas ir jo įgaliojimas atstovavimui turi būti užfiksuotas raštu dokumentuose. Tada turi būti priimtas prokuroro arba ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas leisti dalyvauti procese kaip įgaliotajam atstovui, ir su tokiu nutarimu turi būti supažindinti tiek specialusis liudytojas, tiek įgaliotasis atstovas, o nutarimas priimamas remiantis BPK 55 str., dėl atstovo dalyvavimo procese. Svarbu, kad įgaliotasis atstovas negali dalyvauti procesiniuose veiksmuose vietoje specialiojo liudytojo, o specialusis liudytojas turi teisę bet kada pakeisti savo įgaliotąjį atstovą kitu.

Iš BPK matyti, kad gynėjas negali atstovauti asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, jeigu būtų numatyta tokia galimybė, tokiu atveju reiktų pakeisti teisės normas, reglamentuojančias gynėjo institutą, jo taikymą. Tuo tarpu, įgaliotasis atstovas, kaip subjektas, kuris atstovauja specialųjį liudytoją, galėtų būti numatytas kaip privalomas apklausų metu, o ne tik, specialiajam liudytojui pasinaudojus

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 55 straipsnio 1 dalis.

tokia teise apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą⁵⁷. Pastebima, kad Rekomendacijų 14 punktą aprašo įgaliotojo atstovo paskyrimo tvarką, bei nurodo BPK 55 straipsnį. Kadangi iki šiol BPK nėra įtrauktas specialusis liudytojas prie įgaliotojų atstovų, todėl būtų galima pasiūlyti, papildyti BPK 55 str. 4 d. ir ten įtraukti asmenį, duodantį parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Toks BPK papildymas labiau užtikrintų specialiojo liudytojo interesus, o privalomas įgaliotojo atstovo dalyvavimas apklausose padėtų efektyviau surengti apklausas.

BPK 51 straipsnyje yra numatyti pagrindai kada gynėjo dalyvavimas yra būtinas procese. Asmuo gali pats spręsti ar jis nori pats gintis nuo jam pareikšto įtarimo ar kaltinimo, tačiau yra tam tikrų išimčių (BPK 51 str.). Taigi, teisė gintis pačiam gali būti ribojama. Demokratinėje valstybėje vienas iš pagrindinių siekių yra, kad byla būtų išnagrinėta teisingai, o proceso dalyvių teisės ir pareigos būtų apsaugotos. Dėl šių priežasčių gynėjo dalyvavimas tam tikrais atvejais yra privalomas, nes asmuo pats nesugebėtų tinkamai apsiginti, ruošti dokumentų arba tiesiog nesuprastų teisės. Pasak G. Godos: „Tai situacijos, kai dėl įtariamojo (kaltinamojo) asmeninių savybių (mažesnių galimybių gintis pačiam) ar dėl bylos (ar dėl atskirų joje sprendžiamų klausimų) sudėtingumo, yra manoma, kad traukiamo baudžiamajon atsakomybėn asmens interesai, nedalyvaujant gynėjui, gali būti pažeidžiami“⁵⁸. Taigi, teisė gintis yra užtikrinama per gynėją procese, nes įtariamieji, kaltinamieji savo gynybos teises įgyvendina per tinkamą gynybą – gynėją. Gynėjas yra tas asmuo baudžiamajame procese, per kurį galima reikšti nušalinimus, teikti tokius prašymus, susipažinti su protokolais (pvz., sulaikymo) ir daugelis kitų teisių, kurios įtvirtintos BPK. Svarbu, kad asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, galimybė turėti gynėją nuo pat pradžios, kol tokiam asmeniui nėra suteiktas įtariamojo statusas baudžiamajame procese, padėtų užtikrinti tokio asmens procesinių teisių ir garantijų sistemą, o įgavus įtariamojo statusą, būtų lengviau apsiginti ir paneigti arba nuginkčyti įtarimą.⁵⁹

⁵⁷ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8, 14 punktą.

⁵⁸ GODA, G. Baudžiamojo proceso teisė, antrasis leidimas. *Vilnius*: Registrų centras, 2011, p. 114

⁵⁹ Kol asmuo neįgauna įtariamojo statuso, bet turi specialiojo liudytojo statusą, jis negali susipažinti su bylos medžiaga ir negali tinkamai pasiruošti gynybai, nuspręsti kokia bus jo pozicija vienu ar kitu klausimu.

2.3. Liudytojo, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, santykis su liudytoju

Liudytojas yra asmuo, kuris turi žinių apie reikšmingas bylai išspręsti aplinkybes. Svarbiausias liudytojo vaidmuo – padėti nustatyti tiesą byloje. Liudytojas, kaip ir kiti dalyviai, yra vienas iš subjektų baudžiamajame procese, kurio vaidmuo procese yra labai svarbus, be kita ko, jo statusą apibrėžia įstatymas.

Visų pirma, liudytojo sąvoka yra apibrėžta BPK 78 str., kuriame pažymėta, kad liudytoju gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokias nors reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes. Svarbu, kad apie asmenį, kuris šaukiamas kaip liudytojas, būtų turima duomenų, jog tas asmuo gali turėti reikšmingos informacijos. Liudytojas - yra tas asmuo procese, kuris matė, suvokė, girdėjo, lieto, užuodė ir pan., su tiriamu įvykiu susijusius faktus, įvykius ir pačius reiškinius, o tai gali patvirtinti duodamas parodymus ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, teismui⁶⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau tekste - LAT) yra pasisakęs, kad: „*liudytojo parodymais vadovautis būtų buvę galima tik tuo atveju, jei juos būtų patvirtinę ir kiti įrodymų šaltiniai*“⁶¹. Vadinasi, asmuo, kuris yra kviečiamas kaip liudytojas, gali žinoti bylai reikšmingas aplinkybes iš kitų asmenų pasakojimų, dokumentų ir t.t., todėl svarbu byloje surinkti ir kitus duomenis, kurie patvirtintų arba paneigtų kitų asmenų kaltę. Darytina išvada, kad lyginant liudytoją ir asmenį, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, vienas iš skirtumų yra tas, jog liudytojas duoda parodymus apie kitų asmenų veiksmus. Taip pat liudytojas pats nėra niekaip susijęs su nusikalstama veika. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, parodymų dalykas (jam sutinkant tokius parodymus duoti) yra galimai susijęs su jo paties dalyvavimu nusikalstamoje veikoje. Tokio asmens parodymai gali pakeisti jo statusą į įtariamojo procese, todėl svarbu atsižvelgti į visus duomenis, surinktus byloje, o ne vien asmens duotus parodymus.

Įtarimo įteikimo ir jo surašymo pagrindą sudaro duomenys, kurie patvirtina tokio asmens dalyvavimą nusikalstamoje veikoje ir tokių duomenų pakanka. Svarbu, kad negalima byloje pasikliauti iš vieno šaltinio gauta informacija (pvz., liudytojo), o surinktų duomenų pakankamumą turi nulemti iš įvairių šaltinių surinkti duomenys, kurie patvirtintų arba paneigtų tolimesnį tyrimą, jo eigą ir pan. Todėl asmens, duodančio parodymus apie

⁶⁰ RINKEVIČIUS, J., *et al* baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003, p. 205.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-60-942/2019.

savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, parodymus būtina patikrinti įstatyme įtvirtintais būdais, tik tokiu atveju priimti sprendimus (pvz., įteikti pranešimą apie įtarimą). Taip pat liudytojo paskirtis procese yra suteikti visą jam žinomą informaciją pareigūnams, kad šie galėtų atskleisti nusikalstamas veikas⁶². Kita vertus, iš Rekomendacijų matyti, kad paskirtis yra asmens apklausos metu gauti tyrimui būtinų faktinių duomenų, kad būtų nepažeistos asmenų teisės ir būtų užtikrinta šių duomenų vertė, o tai padėtų priimti sprendimus baudžiamajame procese⁶³. Galima pastebėti, kad tiek liudytojo, tiek asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, procese paskirtis yra gan panaši tuo, kad abu šie baudžiamojo proceso dalyviai turi papasakoti jiems žinomas aplinkybes, kurios turi reikšmės pačios bylos išsprendimui. Kita vertus, šių subjektų parodymų dalykas skiriasi. Liudytojo parodymų dalykas: apie nusikalstamos veikos įvykį (laikas, vieta, padarymo būdas); apie nusikalstamą veiką padariusius asmenis; apie nusikalstama veika padarytą žalą; visas kitas jam žinomas aplinkybes (kurios turi reikšmės bylai išspręsti); duomenys apie įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo asmenybę; apie baudžiamosios bylos dalyvių santykius; paties liudytojo santykius su kitais baudžiamojo proceso subjektais⁶⁴. Tuo tarpu specialusis liudytojas duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tokias pačias aplinkybes pateikia iš savo perspektyvos, todėl skiriasi šių subjektų parodymų dalykas.

Specialiojo liudytojo atveju parodymų davimas yra kitoks nei paprasto liudytojo. Tai nėra jo absoliuti pareiga, todėl yra būtinas to asmens sutikimas jį apklausti. Asmens sutikimas būti apklaustu kaip liudytoju apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką turi būti išreikštas raštu specialioje formoje (prokuroro nutarime) ir turi būti to asmens parašas. Asmeniui, nesutikus duoti parodymų apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką tai taip pat fiksuojama asmens parašu prokuroro nutarime. Be to, BPK 82 str. 3 d: „asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui netaikoma atsakomybė, numatyta šio Kodekso 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse“⁶⁵.

⁶²RINKEVIČIUS, J., et al baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003, p. 493.

⁶³Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas dėl Rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo, pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*, 2011, nr. I-211.

⁶⁴GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius, 2005, p. 193-194.

⁶⁵Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 82 straipsnio 3 dalis.

Pasak R. Jurkos, baudžiamajame procese yra trys momentai, nuo kurių asmuo įgyja liudytojo statusą. Visų pirma, asmuo įgyja šį statusą, kai pareigūnai turi duomenų, jog asmuo gali žinoti tam tikras įvykio aplinkybes, kurios būtų naudingos nusikalstamos veikos tyrimui. Tokiu atveju, asmeniui yra įteikiamas šaukimas į apklausą ir nuo to momento asmuo įgyja liudytojo statusą. Šaukimas į apklausą gali būti įteiktas pasirašytinai, taip pat gali būti įteiktas skambučiu ir pan.⁶⁶ Asmeniui įteikus šaukimą jame yra surašytos liudytojo pareigos ir atsakomybė, kurios yra numatytos BPK 83 str. Antras momentas yra tada, kai: „asmuo oficialiu proceso dalyviu tampa ne nuo jo oficialaus šaukimo momento, o oficialiai atliekamos jo apklausos“⁶⁷. Trečiuoju momentu, asmuo tampa liudytoju, kai pats asmuo žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių ir pats savo noru atvyksta pas ikiteisminį tyrimą vykdančius pareigūnus, taip išreikšdamas savo valią duoti parodymus. Lyginant su specialiuoju liudytoju, svarbu paminėti, kad juo baudžiamajame procese asmuo tampa tada, kai susipažinęs su prokuroro priimtu nutarimu apklausti asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, susipažįsta su teisėmis ir pareigomis, atsakomybe, savo parašu išreikšta valia asmuo sutinka įgauti specialiojo liudytojo statusą, t.y. asmuo tampa liudytoju, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Šiuo momentu matoma, kad asmuo turi išreikšti savo valią ir sutikti, jog jam būtų priskirtas specialiojo liudytojo statusas. Taigi, galima daryti išvadą, kad specialiojo liudytojo atsiradimui procese yra reikalinga asmens teisė ir noras tokį statusą įgyti, o liudytojo – pareiga, kuri yra įtvirtinta baudžiamojo proceso įstatyme. Taip pat „liudytoju tampama nepriklausomai nuo žmogaus valios, jam atsidūrus situacijoje, kurioje vyksta nusikalstama veika ar kiti su ja susiję įvykiai“⁶⁸. Svarbu tai, kad liudytojo ir specialaus liudytojo teisės ir jų turinys yra panašūs, t.y., jog specialusis liudytojas turi tik keletą išskirtinių teisių tokių kaip: reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, o apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą. Visos kitos teisės šių dviejų, baudžiamojo proceso subjektų, yra tokios pačios⁶⁹: teisė duoti parodymus savo gimtąja kalba ir naudotis vertėju, jei apklausa vyksta jam nesuprantama kalba, teisė susipažinti su savo parodymų protokolu, jame daryti pakeitimus, pataisas, teisė į daromus, jo parodymų, garso bei vaizdo įrašus; teisė pačiam surašyti parodymus; teisė įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka prašyti taikyti jam apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės.

⁶⁶Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 182 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad asmuo į apklausą taip pat gali būti šaukiamas telefonu ar kitais būdais. Šiais atvejais už neatvykimą negali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės.

⁶⁷JURKA, R.; RANDAKEVIČIENĖ, I.; JUZUKONIS, S. Baudžiamojo proceso dalyviai. Vilnius, 2009, p. 105.

⁶⁸RINKEVIČIUS, J., et al baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003, p. 205.

⁶⁹RINKEVIČIUS, J., et al baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003, p. 212 – 214.

Dar vienas skirtumas tarp liudytojo ir specialiojo liudytojo yra BPK 83 straipsnio nuostatų taikymas. Tik asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra netaikoma BPK 83 str. 2 d.: „Liudytojui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus, gali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės“ nuostata. Tai yra, kad specialiajam liudytojui negalima skirti baudos ir arešto. Taip pat BPK 83 str. 4 d.: „Už melagingų parodymų davimą liudytojas atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį“⁷⁰, specialusis liudytojas neatsako, už melagingų parodymų davimą. Tačiau tiek liudytojui, tiek specialiajam liudytojui gali būti taikomos šios, BPK 83 str. 1 d.: „Kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą bei duoti teisingus parodymus apie tai, kas jam žinoma apie reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes“⁷¹ nuostatos.

Asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisė į anonimiškumą nėra suteiktina. Rekomendacijų 20 punkte yra nurodyta, kad specialiajam liudytojui yra netaikomas anonimiškumas, kitaip nei liudytojui, kuriam anonimiškumas gali būti taikomas. Anonimiškumo taikymas yra svarbus, jeigu grėsia pavojus gyvybei, sveikatai, laisvei, turtui ir t.t. Tai yra vienas iš svarbiausių liudytojų apsaugos elementų, užtikrinančių sklandesnę bylos aplinkybių tyrimą ir procesą. Tokios apsaugos nesuteikimas asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nurodo dar vieną skirtumą tarp liudytojo ir specialiojo liudytojo.

Taigi, darytina išvada, kad demokratinėje valstybėje asmenims yra užtikrinama jo teisių ir pareigų apsauga. Šiuo atveju, specialiojo liudytojo ir liudytojo teisės yra gan tapačios, tačiau specialusis liudytojas turi išskirtinį bruožą tai yra savo išreikštos valios momentą, nuo kurio yra įgaunamas specialiojo liudytojo statusas. Taip pat, nors šių dviejų baudžiamojo proceso subjektų teisės sutampa, specialusis liudytojas neturi teisės: gauti anonimiškumą, tačiau turi visas kitas aukščiau išvardintas teises, taip pat teisę į įgaliotąjį atstovą ir galimybę reikalauti jo statusą pakeisti į įtariamąjį.

⁷⁰Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 83 straipsnio 2, 4 dalys.

⁷¹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 83 straipsnio 1, 3 dalys.

2.4. Liudytojo, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, sąsaja su įtariamuoju

BPK yra numatyti pagrindai, kuriais remiantis, galima teigti, kad asmuo įgauna įtariamojo statusą baudžiamajame procese. Remiantis BPK 21 str. 2 d, galime išskirti momentus nuo kurių asmuo yra įtariamasis. Visų pirma, asmuo turi būti sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiką. Antra, asmuo turi būti apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis yra įtariamasis. Trečia, tai asmuo, kuris yra šaukiamas į apklausą, kai yra surašytas pranešimas apie įtarimą. Taip pat, jeigu toks asmuo slapstosi arba jo buvimo vieta yra nežinoma, tada toks asmuo gali būti pripažintas įtariamuoju prokuroro nutarimu, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, o neatidėliotinais atvejais – ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu⁷². Tuo tarpu asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę reikalauti pripažinti jį įtariamuoju.

Analizuojant įtariamojo ir specialiojo liudytojo skirtumus, atkreiptinas dėmesys, kad BPK 21 str. 2 d. yra aprašytas momentas, kad įtariamuoju yra laikomas toks asmuo, kuris apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis yra įtariamasis⁷³. R. Merkevičiaus nuomone, Lietuvos Respublikos BPK 21 str. 2 d. yra išreikštas materialusis apklausos suvokimas. Materialioji apklausa tai tokie parodymai, duoti tiek žodžiu, raštu, bet kokia kita forma gauta faktinė informacija, kuri yra perteikiama procesinius įgaliojimus turintiems baudžiamojo proceso subjektams. Tokia informacija apjungia teisinių situacijų visumą, kuomet asmuo yra kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, tačiau procese asmuo dar nėra įgavęs įtariamojo statuso, o yra apklausiamas atliekant kokį kitą procesinį veiksmą⁷⁴. Pavyzdžiui, kai yra vykdoma liudytojo apklausa, tokios apklausos metu yra klausiama subjekto, koks buvo jo vaidmuo nusikalstamos veikos padarymo momente. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, samprata, galiojusi iki 2007 metų, draudė šį proceso dalyvį apklausti kaip liudytoją. Atsiradus šio straipsnio pakeitimams 2007 m. rugsėjo 1 d., ir naujai formuluotei: „asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę reikalauti būti pripažintas įtariamuoju“⁷⁵. Pasak R. Merkevičiaus, lyginant BPK 21 str. 1 d. ir BPK 82 str. 3 d. numatytos su įtariamuoju susiję sąvokos, nepakeitė pačios

⁷²Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 21 straipsnio 2 dalis.

⁷³Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 21 straipsnis.

⁷⁴MERKEVIČIUS, R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. *Vilnius*: VĮ Registrų centras, 2008, p. 160.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 82 straipsnio 3 dalis.

įtariamojo sampratos, t.y., kad įtariamuoju yra toks asmuo, kuris apklausiamas apie jo padarytą nusikalstamą veiką. BPK įtvirtinta formuluotė: „įtariamuoju tampama nuo to procesinio momento, kai su formaliu baudžiamojon atsakomybėn traukiamu proceso subjektu įtariamuoju nesančiu, tačiau (tikėtina) faktiškai įtariamam asmeniui baudžiamojos persekiojimo ar teisingumo institucijos pareigūnas arba bet kuris šio pareigūno pavedimu (su jo žinia) veikiantis privatus asmuo atlieka bet kokią proceso (tyrimo) veiksmą, kurio metu iš šio (tikėtina) faktiškai įtariamo asmens siekiama gauti informacijos apie tiriamą nusikalstamą veiką ar kitas baudžiamojos bylose įrodinėtinas aplinkybes“⁷⁶. Taigi, galima daryti išvadą, kad kol nebuvo pakeista BPK redakcija (2007 m.), asmenys, kurie ikiteisminio tyrimo pareigūnų būdavo apklausiami kaip liudytojai, tačiau iš tikrųjų tokie subjektai turėjo būti apklausiami kaip įtariamieji. Taigi, tokie asmenys faktiškai įgaudavo, bet teisiškai nebūdavo įtariamojo statusą gavę subjektai.

Lietuvoje, remiantis BPK, nevieni asmenys, kurie bent kiek yra įtariamieji padarę nusikalstamą veiką, yra laikomi įtariamaisiais. Tai yra, kad BPK prasme, jeigu visus asmenis, kurie bent kiek įtariamieji padarę veikas jie būtų pripažinti įtariamaisiais, tokie asmenys iškart įgytų papildomas procesines gynybos priemones, (pvz., nuo jų sulaikymo, pirmos apklausos momento) galimybę turėti gynėją. Taip pat, tokie asmenys turėtų priverstinai paklusti tam tikroms procesinėms prievartoms (pvz., sulaikymui)⁷⁷. Svarbu ir tai, kad remiantis Konstitucijos 31 str. 3, 6 dalimis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 3 d. a, b, c punktais, BPK 21 str. 4 d., 44 str. 7 d., BPK 50 str. 1 d. kiekvienas asmuo, kuris įtariamai nusikalstamos veikos padarymu turi teisę, kaip buvo minėta anksčiau, kad suprantama kalba būtų išaiškintos teisės ir pareigos, išaiškinta koks yra įtarimo pagrindas, pobūdis, o kas svarbiausia teisės į gynybą užtikrinimas ir pasirengimas pačiai gynybai. Visos išvardintos nuostatos numato pareigas teisėjui, prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams užtikrinti, kad šios teisės būtų aiškios įtariamajam, kad asmuo galėtų jomis pasinaudoti. Svarbu, kad minėtos teisės įtariamajam būtų išaiškintos pirminėje stadijoje, kitaip būtų pažeistas pats nusikalstamų veikų tyrimas ir pats procesas. Todėl baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos atlieka svarbias funkcijas, užtikrina sklandumą ir įtariamajam yra lengviau pasiruošti procesui.

⁷⁶ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 164.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamosios proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 21 straipsnio 4 dalis; 140 straipsnio 1 dalis.

Galima teigti, kad tiek liudytojas, tiek specialusis liudytojas ir įtariamasis, yra tokie subjektai baudžiamajame procese, kurie paprastai žino, kokias nors bylai išspręsti turinčias aplinkybes. Svarbu paminėti, kad, pvz., liudytojas yra toks asmuo, kuris tik gali žinoti reikšmingas aplinkybes, nors pats nebuvo prisidėjęs prie nusikalstamos veikos padarymo, o kitas subjektas, įtariamasis, yra toks dalyvis, kuris žino įvykio aplinkybes, nes pats buvo dalyvis darant nusikalstamą veiką arba veikas. Tuo tarpu asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, negali būti priskirtas prie įtariamojo, nes jis yra tarpinis asmuo ir baudžiamąjį persekiojimą vykdančios institucijos neturi pirminių duomenų, kurie priskirtų šį asmenį prie įtariamųjų, todėl jis savo noru duoda parodymus arba yra priskiriamas prie įtariamųjų⁷⁸.

Viena iš specialiojo liudytojo teisių yra teisė jį pripažinti įtariamuoju. Ši specifinė jo teisė yra numatyta Rekomendacijų 13 str. 4 papunktyje, taip pat tokios teisės suteikimo tvarka yra numatyta Rekomendacijų 15 punkte. Prieš pirmąją specialiojo liudytojo apklausą jam prokuroras arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas taip pat turi išaiškinti teisę reikalauti būti pripažintam įtariamuoju. Svarbu tai, kad prokuroras pats gali pakeisti specialiojo liudytojo statusą į įtariamojo, specialiajam liudytojui paprašius, arba tai paveda padaryti ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Jeigu specialusis liudytojas nori įgauti įtariamojo statusą, o apie tai žinoma prokurorui, prokuroras prieš pakeičiant šio subjekto procesinį statusą procese turi įsitikinti, kad yra bent minimali galimybė, kad šis asmuo yra prisidėjęs prie tiriamos nusikalstamos veikos padarymo, dalyvavimo joje. Tuo tarpu, jeigu prokuroras nežvelgia, kad asmuo galimai prisidėjo arba padarė tiriamą nusikalstamą veiką, tokiu atveju yra priimamas prokuroro nutarimas netenkinti specialiojo liudytojo prašymo įgauti įtariamojo statusą. Tokį specialiojo liudytojo prašymą įteikus ikiteisminio tyrimo pareigūnui, jis turi būti perduodamas prokurorui. Priimtą prokuroro nutarimą galima apskusti remiantis BPK 63 - 64 str. ir Rekomendacijų 15 punkto numatyta tvarka. Nors viena iš specialiojo liudytojo teisių yra teisė reikalauti pripažinti jį įtariamuoju, tačiau tai sprendžia prokuroras, o tai reiškia, kad ši teisė nėra absoliuti ir privaloma vykdyti prokurorui. Be to, jeigu prokuroras galiausiai nusprendžia asmens statuso nepakeisti į įtariamojo, galima teigti, kad specialusis liudytojas neturi iki galo išbaigtos teisės įgauti tokį statusą. Iš to kas išdėstyta taip pat galima teigti, kad Rekomendacijose yra įtvirtinta tik galutinė teisė apskusti prokuroro nutarimą, jeigu specialiajam liudytojui nėra suteikiamas įtariamojo statusas. Iš visko kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad BPK nustato pareigą prokurorui įteikti asmenims pranešimą apie įtarimą tada, kai yra duomenų, kad tokie

⁷⁸ BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Vilnius, 2009, p. 52.

asmenys tikrai dalyvavo nusikalstamos veikos padaryme arba yra prisidėję prie jų. Taip pat jeigu tokių duomenų, kurie pagrįstu asmens kaltę nėra, prokuroras negali jam suteikti įtariamojo statuso. Todėl asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, norėdamas įgauti įtariamojo statusą, negali jo įgauti, jeigu prokuroras nusprendžia, kad tam nėra pagrindo. Čia galime įžvelgti teisės normų prieštaravimus.

Rekomendacijų 16 - 17 punktuose yra nurodyta galimybė, nuo apklausos metu gautų duomenų pakeisti specialiojo liudytojo statusą, t.y. liudytojo arba įtariamojo statuso suteikimą. Rekomendacijų 16 punktas nurodo, kad: „jei specialiojo liudytojo apklausos metu gaunama faktinių duomenų, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė apklausiamas asmuo, pabaigus šio asmens apklausą spręstinas klausimas dėl įtariamojo statuso suteikimo“. Svarbu yra tai, kad apklausos metu išaiškėja tam tikri duomenys, susiję su bylos tyrimu, kurie sudaro teisinį pagrindą pakeisti specialiojo liudytojo procesinį statusą į įtariamojo, įteikiant pranešimą apie įtarimą. Be kita ko, jei pranešimas apie įtarimą iš karto nėra įteikiamas, tačiau apklausos metu gauti duomenys įrodo to asmens sąsają, kad jis galimai padarė nusikalstamą veiką, tokiu atveju eigoje asmens statusas yra pakeičiamas. Taip pat Rekomendacijų 17 punkte pažymėta, kad: „pasikeitus faktiniams bylos duomenims ir (ar) esant procesiniams pagrindams asmuo, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, gali būti apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka, taip pat jam gali būti suteikiamas įtariamojo statusas. Tokiais atvejais atskiras proceso sprendimas dėl specialiojo liudytojo nepriimamas. Jeigu šiuos proceso veiksmus ikiteisminio tyrimo pareigūnas atlieka savo iniciatyva, apie tai praneša prokurorui“. Iš to galima spręsti, kad apklausos arba kitų procesinių veiksmų atlikimo metu gauti duomenys gali sudaryti sąlygas papildomai apklausti asmenį kaip liudytoją. Apklausiant asmenį yra tikimasi, kad jis žinos reikšmingas bylai išspręsti aplinkybes, todėl apklausiant papildomai asmenį ne kaip specialųjį liudytoją, o kaip liudytoją bendra tvarka, tikėtina, kad asmens statuso pasikeitimas neprisidės prie galimybės gauti naujus duomenis, nes asmuo jau viską ką žino bus pasakęs prieš tai vykusioje apklausoje. Tikėtina, kad apklausa specialiojo liudytojo statusu yra vykdoma dėl pačių duomenų, kurie bus patikrinti eigoje, patikimumo ir įrodomosios reikšmės. Pats specialiojo liudytojo statusas yra pakeičiamas vykstant ikiteisminiam tyrimui. Taigi asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką yra liudytojas su ypatumais. Aptarus specialųjį liudytoją ir įtariamąjį, galima teigti, kad specialiojo liudytojo paskirtis yra reikiamos informacijos suteikimas baudžiamąjį procesą vykdomiems pareigūnams, pvz., prokurorui, ikiteisminio tyrimo pareigūnams, ikiteisminio tyrimo teisėjui, o tokios informacijos suteikimas pagreitinėtų ir padėtų įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirtį, taip pat būtų pašalintos

abejonės procese, kurios kyla dėl tokio asmens galimo prisidėjimo prie nusikalstamų veikų padarymo.

2.5. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, atsakomybės turinio problematika

Asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti arba nagrinėti baudžiamąją bylą gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje. Be to, šį asmenį galima atvesdinti remiantis BPK 142 str. numatyta tvarka. Rekomendacijų 21 punktas: „*asmeniui, dėl kurio priimtas prokuroro nutarimas apklausti jį kaip specialųjį liudytoją, netaikoma atsakomybė, numatyta BPK 83 str. 2 d. ir 4 d, tai yra už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, atsisakymą ar vengimą duoti parodymus negali būti taikomos <...> procesinės prievartos priemonės*”. Svarbu tai, kad jeigu specialusis liudytojas neatvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teisėją, tokiu atveju jį galima atvesdinti. Taip pat, jei specialusis liudytojas neatvyksta į teismą ir tam neturi svarbios priežasties, teisėjas ar teismas gali paskirti atvesdinimą. Specialiajam liudytojui gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės tik už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą (Rekomendacijų 13.7 papunktis).

Su procesinių prievartos priemonių taikymu, specialusis liudytojas pirmą kartą būna supažindinamas, pirmosios apklausos metu. Nors asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nėra traukiamas atsakomybėn už melagingų parodymų davimą, jis privalo kai reikia atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorą, teismą, nes jam gali būti paskirtas atvesdinimas. Taip pat, kad specialusis liudytojas išvengtų procesinių prievartos priemonių, numatytų BPK 163 str. taikymo, jis privalo vykdyti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo bei teismo reikalavimus.

Asmeniui, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra taikomos tik procesinės prievartos priemonės, tačiau kardomosios priemonės, kaip, pvz., įtariamajam, yra netaikomos. Kad asmenims, duodantiems parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką yra netaikomos kardomosios priemonės, tai yra pažymėta Rekomendacijų 21 punkte: „Asmeniui, dėl kurio priimtas prokuroro nutarimas apklausti jį kaip specialųjį liudytoją, netaikoma atsakomybė, numatyta BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyje, t. y. už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, atsisakymą ar vengimą duoti parodymus negali būti taikomos BPK 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės; už melagingų parodymų davimą jis neatsako

pagal BK 235 straipsnį, todėl prieš apklausą negali būti įspėjamas dėl tokios atsakomybės. Šis asmuo gali būti atvesdinamas BPK 142 straipsnio nustatyta tvarka. Tokiam liudytojui neskiriamos kardamosios priemonės, jis negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save, tačiau už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti arba nagrinėti baudžiamąją bylą jam gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje.”. Be to, Rekomendacijų 20 punkte: „Specialiajam liudytojui kitos procesinės prievartos priemonės taikomos ar kiti (papildomi) ikiteisminio tyrimo veiksmai su juo atliekami kaip ir su liudytoju ar kitu asmeniu pagal BPK taisykles, reglamentuojančias šių priemonių ar veiksmų atlikimo tvarką, su išimtimis, numatytomis BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse”⁷⁹. Iš visko kas buvo išanalizuota prieš tai, darytina išvada, kad specialusis liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą, jam nėra taikomos kardamosios priemonės, o baudos ir arešto dėl neatvykimo pas ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorą ar ikiteisminio tyrimo teisėją negalima skirti. Vadinasi, specialiajam liudytojui gali būti taikomos tik šios procesinės prievartos priemonės: pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas, asmens apžiūra, krata, asmens krata, poėmis, slaptas sekimas, fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas. Kadangi, specialiajam liudytojui yra numatytas didelis kiekis skirtingų procesinių prievartos priemonių, kurias galima taikyti šio dalyvio atžvilgiu, pastebima, kad tai gali sudaryti galimybes ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui piktnaudžiauti ir galimai priversti asmenį duoti parodymus prieš save, apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

⁷⁹ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8, 20 punktas.

3. ASMENS, DUODANČIO PARODYMUS APIE SAVO PATIES GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, INSTITUTO IŠAIŠKINIMAS PRAKTIKOJE

3.1. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto tyrimas ir analizė remiantis Lietuvos Respublikos teismų praktika

Rekomendacijų 22 punkte yra nurodytos nusikalstamos veikos, kurios taikytinos specialiajam liudytojui: „aptariamąs normas rekomenduojama taikyti bylose, kuriose ikiteisminis tyrimas atliekamas siekiant nustatyti, ar nusikalstama veika iš tikrųjų buvo padaryta, taip pat kai tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybės nėra pakankamai aiškios, pavyzdžiui: galimi kelių transporto eismo saugumui ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimai, galimi piktnaudžiavimo, tarnybos pareigų neatlikimo atvejai, galimi darbų saugos reikalavimų pažeidimai, galimai aplaidaus gydymo sukelti padariniai; taip pat bylose, kai neaiškūs (nenustatyti) atsakingi asmenys“⁸⁰. Taip pat iš šios normos matyti, kad asmenis apie savo paties galimai padarytas nusikalstamas veikas apklausti aktualu tada, kai nėra aiškios aplinkybės arba nėra nustatyti asmenys, galimai prisidėję prie tiriamos nusikalstamos veikos. Iš to kas išdėstyta, pastebėtina, kad daugumoje bylų nėra iš karto aiškus, pvz., įtariamasis ir kt. subjektai.

Rekomendacijų 22 punktas apibrėžia, kad: „vadovaujantis aptariamomis normomis taip pat gali būti apklausiami asmenys, kuriems patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtinas kompetentingos institucijos leidimas; valstybės pareigūnai ir tarnautojai, dėl kurių veiksmų pradėti ikiteisminį tyrimą įstatymuose yra numatyta apribojimų ir pan.“⁸¹. Ši nuostata, įtvirtinta Rekomendacijose, labai išplečia specialiojo liudytojo instituto taikymo sritį. Tokiu atveju gali būti apklausiami asmenys apie savo paties galimai padarytas nusikalstamas veikas, kuriems būtų taikytinas imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės. Asmenų imunitetai nuo baudžiamosios atsakomybės yra įtvirtinti Konstitucijoje ir kai kuriuose įstatymuose. Konstitucijos 86 straipsnyje numatyta, jog Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon

⁸⁰ Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymus nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8. 22 punktas.

⁸¹ Ten pat.

atsakomybėn. Konstitucijos 62 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog Seimo nario asmuo neliečiamas, Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojai atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė. Analogišką Ministro Pirmininko ir ministrų imunitetą numato Konstitucijos 100 straipsnis, teisėjų imunitetą – Konstitucijos 114 straipsnis. Seimo rinkimų įstatymo⁸² 49 straipsnyje numatyta, jog kandidatas į Seimo narius rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki pirmojo naujai išrinkto Seimo posėdžio, be Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojai atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip varžoma jo laisvė. Teismų įstatymo⁸³ 47 straipsnis numato, jog teisėjas gali atsakyti baudžiamąja tvarka, gali būti suimtas arba gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė tik Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimu, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką⁸⁴. Svarbu tai, kad net turint imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės, jis negali tapti priežastimi išvengti baudžiamosios atsakomybės, kitaip būtų pažeistas kitas konstitucinis principas – asmenų lygybės prieš įstatymą.

Šiame tyrime buvo pasirinktos 95 bylos iš įvairių Lietuvos miestų ir teismų, kuriose buvo taikytas specialiojo liudytojo statusas⁸⁵. Bylos, kurios bus tiriamos ir analizuojamos yra nuo 2008 metų iki 2019 metų. Bylų statistika išreikšta procentais: 2008 m. 3 proc.; 2009 m. 1 proc.; 2010 m. 4 proc.; 2011 m. 3 proc.; 2012 m. 10 proc.; 2013 m. 6 proc.; 2014 m. 9 proc.; 2015 m. 24 proc.; 2016 m. 1 proc.; 2017 m. 4 proc.; 2018 m. 7 proc.; 2019 m. 28 proc. Didžiąją dalį bylų sudaro bylos, ne senesnės kaip penkerių metų. Darant bylų analizę bus išskirtos nusikalstamų veikų rūšys, kuriose dažniausiai yra taikomas specialiojo liudytojo statusas. Taip pat bus padaryta analizė kaip teismai aiškina asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutą.

Specialiojo liudytojo statusas, suteikiamas baudžiamosiose bylose, kai už nusikalstamas veikas atsakomybė yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁸⁶ (toliau - BK): BK 135 straipsnyje (Sunkus sveikatos sutrikdymas); BK 138 straipsnyje (Nesunkus sveikatos sutrikdymas); BK 140 straipsnyje (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas); BK 150 straipsnyje (Seksualinis prievartavimas); BK 178 straipsnyje (Vagystė); BK 182 straipsnyje (Sukčiavimas); BK 183 straipsnyje (Turto pasisavinimas); BK 184 straipsnyje (Turto iššvaistymas); BK 189 straipsnyje (Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas); BK 198 straipsnyje

⁸² Lietuvos Respublikos seimo rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. I-2721.

⁸³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, I-480, 47 straipsnis.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Šių bylų sąrašą žiūrėti skiltyje PRIEDAS.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. VIII-1968.

(Neteisėtas elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas); BK 199 straipsnyje (Kontrabanda); 220 straipsnyje (Neteisingu duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas); BK 222 straipsnyje (Apgaulingas apskaitos tvarkymas); BK 223 straipsnyje (Aplaidus apskaitos tvarkymas); BK 225 straipsnyje (Kyšininkavimas); BK 226 straipsnyje (Prekyba poveikiu); BK 227 straipsnyje (Papirkimas); BK 228 straipsnyje (Piktnaudžiavimas); BK 232 straipsnyje (Nepagarba teismui); BK 233 straipsnyje (poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui); BK 235 straipsnyje (melagingi skundas, pareiškimas, pranešimas, parodymai, išvados, vertimas); BK 236 straipsnyje (Melagingas įskundimas ar pranešimas apie nebūtą nusikaltimą); BK 259 straipsnyje (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti); BK 260 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu); BK 270 straipsnyje (Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas); BK 281 straipsnyje (Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas); BK 284 straipsnyje (Viešosios tvarkos pažeidimas); BK 292 straipsnyje (Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną); BK 297 straipsnyje (Tarnybos paslapties atskleidimas); BK 300 straipsnyje (Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu). Daugumoje bylų, išvardintas veikas padarę asmenys, buvo pirmą kartą teisiami ir prieš tai neturėję teistumų.

Išanalizavus 95 Lietuvos teismų sprendimus baudžiamosiose bylose, pastebėtina, kad asmenys, kurie įgauna specialiojo liudytojo statusą, yra apklausiami ne tik bylose dėl: kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimų, įmonių ir įstaigų, organizacijų vadovų ir kitų įgaliotų asmenų galimai padarytų norminių aktų pažeidimų, piktnaudžiavimo arba tarnybos pareigų neatlikimo atvejų, galimų darbų saugos reikalavimų pažeidimų, aplaidaus gydymo sukeltų padarinių kaip minima Rekomendacijų 22 punkte. Taip pat specialiojo liudytojo statusas suteikiamas bylose, už kurias numatyta baudžiamoji atsakomybė: BK XVII skyriuje (nusikaltimai žmogaus gyvybei); BK XXI skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui); BK XXVIII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams); BK XXXI skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai); BK XXXII (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai); BK XXXIII

skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams); BK XXXIV skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui); BK XXXVII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis); BK XXXVIII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai); BK XXXIX skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai transporto eismo saugumui); BK XL skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai); BK XLII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai); BK XLIII skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ir matavimo priemonių klastojimu).

Sugrupavus visas bylas pagal taikomą baudžiamąją atsakomybę ir BK įtvirtintus baudžiamosios atsakomybės skyrius, pastebima, kad asmenys, kurie yra apklausiami apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, gan dažnai įgauna specialiojo liudytojo statusą ikiteisminio tyrimo metu. Be kita ko, pastebima, kad toks statusas yra suteikiamas vis dažniau. Iš to darytina išvada, kad nėra laikomasi Rekomendacijų 2 punkte numatytos taisyklės, jog asmenis, kaip specialiuosius liudytojus, reikia apklausti itin retais atvejais. Taip pat darytina išvada, kadangi specialiojo liudytojo statusas nėra taikomas retai, šis institutas nebūna taikomas nagrinėjant rekomenduojamas nusikalstamas veikas, o BPK 80 str. 1 p. įtvirtinta teisės norma, tampa tarsi taisykle taikyti tokį specifinį statusą asmenims. Taigi, pastebima, kad tokia teismų praktika tarsi prieštarauja įstatymų leidėjui ir jo keliamiems tikslams dėl šio instituto taikymo.

3.2. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso suteikimas nepilnamečiams asmenims.

Iš analizuotų bylų, kuriose asmenims, pirmą kartą teisiamiesiems, buvo suteiktas specialiojo liudytojo statusas, išsiskiria viena byla, kurios nr.: T-296-308/2019. Dėl nusikaltimo, numatyto BK 180 straipsnyje - plėšimo, nuo baudžiamosios atsakomybės buvo atleistas, nepilnametis D.K, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Byloje buvo nagrinėjamas Probacijos tarnybos teikimas dėl auklėjamojo poveikio priemonės paskyrimo atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės D. K. Iš bylos matyti: „nustatyta, kad nepilnametis D. K., gimęs (-), gyvenantis (-), 2018-09-05 Alytaus apylinkės teismo Varėnos rūmų nutartimi pripažintas kartu su kitu asmeniu padaręs Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 180 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą (plėšimą: 2018-03-29 Varėnos mieste iš nukentėjusiosios rankos, prie tai ją pargriovę, ištraukė jos rankinę), bei buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant auklėjamojo poveikio priemonę – elgesio apribojimą 6 mėnesiams, įpareigojant mokytis ir būti namuose nuo 22 iki 6 val. Bausmės pabaiga 2019-03-16“. Šioje byloje Prokurorė teismo posėdžio metu pasiūlė skirti papildomą, antrąją poveikio priemonę - įspėjimą. Kadangi, D. K. praleidžia daug pamokų, nesimoko, nebūna pasiruošęs pamokoms, nebūna namuose, teismas tenkino teikimą ir paskyrė antrąją poveikio priemonę - įspėjimą. Taip pat: „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 89 straipsnio 1 dalis numato, kad jeigu nepilnametis, kuriam paskirta viena auklėjamojo poveikio priemonė, jos nevykdo ar netinkamai ją vykdo ir dėl to buvo ne mažiau kaip du kartus įspėtas, teismas, remdamasis šios priemonės vykdymą kontroliuojančių institucijų teikimu, gali pakeisti tą poveikio priemonę bet kokia kita auklėjamojo poveikio priemone, išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą. Nustatyta, kad šiuo atveju nepilnamečiui D. K. buvo paskirta viena auklėjamojo poveikio priemonė - elgesio apribojimas su dviem įpareigojimais, bei 2019-01-28 nutartimi buvo paskirtas dar papildomas įpareigojimas-lankyti (-) parapijos (-) vaikų ir paauglių centrą „(-)“. Probacijos įstatymo 29 str. 2 d. numato, kad probacijos tarnybų teikimu teismas gali pakeisti probuojamajam paskirtas auklėjamojo poveikio priemones, baudžiamojo poveikio priemones ir (ar) pareigas kitomis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso IX skyriuje numatytomis baudžiamojo poveikio priemonėmis ir (ar) šio kodekso 75 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytomis

pareigomis arba šio kodekso 82 straipsnyje numatytomis auklėjamojo poveikio priemonėmis⁸⁷.

Taip pat, asmenims, kurie padaro nusikalstamą veiką, kai jiems nėra suėję keturiolika metų, įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės. BK 82 str.: „Nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, taip pat nepilnamečiui, kuriam atidėtas bausmės vykdymas arba kuris lygtinai paleistas iš pataisos įstaigų Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais, gali būti skiriamos šios auklėjamojo poveikio priemonės: įspėjimas; turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas; nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai; atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti; ne daugiau kaip tris tarpusavyje suderintas auklėjamojo poveikio priemonės“⁸⁸. Taigi, aprašyta baudžiamosios atsakomybės riba, tiek 14 metų, tiek 16 metų subjektams, leidžia daryti išvadą, kad šie subjektai irgi gali įgyti specialiojo liudytojo statusą.

Svarbu tai, kad net ir suteikiant nepilnamečiams asmenims specialiojo liudytojo statusą, arba tokio statuso jiems nesuteikiant, tokių asmenų apklausa turi būti vykdoma remiantis specialiomis taisyklėmis, numatytomis BPK. Lietuvos Respublikos BPK 188 straipsnyje yra numatyta, kad nepilnamečiai paprastai apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose ir ne daugiau kaip vieną kartą, o esant būtinybei pakartoti apklausą, ją atlieka tas pats asmuo. Taip pat tokių apklausų metu turi būti daromas vaizdo ir garso įrašas. Svarbu tai, kad nepilnametis liudytojas, nukentėjusysis į teisiamąjį posėdį yra kviečiami tik išimtiniais atvejais. O jeigu dalyvauja įtariamasis ir jo gynėjas, reikia pasirūpinti, kad nepilnamečiui nebūtų daromas neleistinas poveikis. Kad apsaugotų nepilnamečius asmenis nuo daromo poveikio, ikiteisminio tyrimo teisėjas priima nutartį, kad įtariamasis negalėtų dalyvauti apklausoje. Svarbu, kad nepilnamečių asmenų apklausoje, toje pačioje patalpoje dalyvautų: valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas ar psichologas⁸⁹. Nepilnametis ir jo atstovas pagal įstatymą turi teisę atsisakyti įgaliotojo atstovo, tačiau jų pareikštas įgaliotojo atstovo atsisakymas yra neprivalomas (BPK 52 straipsnis)⁹⁰. Taip pat į jaunesnio kaip aštuoniolikos metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba

⁸⁷ Alytaus apylinkės teismo 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. T-296-308/2019

⁸⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 82 straipsnis.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 186 straipsnis.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2009, I-126. 12 straipsnis.

psichologas kviečiamas visada, kai to prašo proceso dalyviai (BPK 186 straipsnio 5 dalis). Negavus tokių prašymų, klausimą dėl būtinumo apklausoje dalyvauti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovui arba psichologui išsprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, atsižvelgdami į nepilnamečio socialinę ir psichologinę brandą bei pagalbos jį apklausiant poreikį, padarytos nusikalstamos veikos sunkumą ir pobūdį. Taip pat, apklausą organizuojantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas (prokuroras) įvertina, kurį iš specialistų: valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovą ar psichologą pasitelkti į pagalbą, apklausiant nepilnametį nukentėjusįjį ar liudytoją, o nustačius, kad apklausą reikia vykdyti su abiem specialistais, apklausa yra vykdoma taip. Taigi, nepilnametis asmuo yra toks proceso dalyvis, kuris gali būti pažeidžiamas, todėl svarbu imtis visų priemonių, kurios užtikrintų, jog tokio asmens dalyvavimas ikiteisminiame procese, nepaveiktų jo socialinės brandos ir vystymosi.

Nepilnamečių asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, apklausa yra vykdoma pagal BPK 188 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą taisyklę, kurioje irgi yra nurodoma, kad proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva, nepilnamečio asmens, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką apklausoje, gali dalyvauti: psichologas, valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Psichologas yra reikalingas, kad padėtų apklausti nepilnametį asmenį, padėtų nustatyti jo socialinę ir psichologinę brandą. O valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas gali užduoti klausimus, vykdant apklausą, ir užtikrina, kad nebūtų pažeistos nepilnamečio įtariamojo teisės⁹¹. Rekomendacijose nėra užsimenama apie nepilnamečius asmenis, kurie gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytas veikas. Vertinant, kad asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas, reikia jo sutikimo. Tikėtina, kad nepilnametį asmenį apklausiant apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, gali kilti problema. Kadangi, manytina, kad nepilnametis asmuo, ypač iki 16 metų amžiaus, sutikdamas duoti parodymus kaip specialusis liudytojas, taip pat turėtų gauti savo tėvų, globėjų sutikimą. Kita vertus, Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai: BK ir BPK numato sąrašą veikų, už kurias atsako nepilnamečiai asmenys, taip pat numato ir nepilnamečių asmenų statusus procese, kaip: liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo, bet nenumato šių subjektų amžiaus grupių. Taigi, galima daryti išvadą, jog užtikrinant baudžiamojo proceso paskirtį, yra galima apklausti nepilnamečius asmenis, apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tik yra svarbu, kad būtų išreikšta nepilnamečio valia tokį statusą įgauti.

⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 188 straipsnio 5 dalis.

Taip pat, BPK 51 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra nurodomas būtinas gynėjo dalyvavimas, nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis yra įtariamas arba kaltinamas nepilnametis. Įtariamojo, kaltinamojo nepilnametystė yra pagrindas, kad apklausoje turi dalyvauti gynėjas, o nepilnamečiams liudytojams ir nukentėjusiesiems apklausose privalo dalyvauti jų atstovai. Iš nagrinėjamos bylos, kurioje nepilnametis D. K. yra apklausiamas kaip specialusis liudytojas matyti, kad yra laikomasi proceso teisingumo principo, nes D. K. buvo suteiktos visos teisinės garantijos, kurios turi būti suteiktos, pavyzdžiui, vykdant nepilnamečio liudytojo, įtariamojo ir pan. apklausas. Svarbu tai, kad Rekomendacijose ir BPK nėra numatyto reglamentavimo dėl nepilnamečių asmenų apklausos, jiems suteikiant specialiojo liudytojo statusą. Todėl darytina išvada, kad norint apklausti nepilnamečius asmenis šiuo statusu, reikėtų papildyti Rekomendacijas arba BPK ir įtraukti normas, kurios reglamentuotų nepilnamečio, specialiojo liudytojo apklausą.

3.3. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto išaiškinimo Lietuvos Respublikos teismų praktikoje problemos

Iš Lietuvos teismų praktikos pastebima, jog yra svarbu laikytis principo, kuriuo draudžiama versti duoti parodymus prieš save (*lot. nemo tenetur se ipsum accusare*), šis principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, BPK 80 straipsnio 1 punkte ir laikomas viena iš teisės į teisingą procesą garantijų⁹². Lietuvos teismuose vis dar pasitaiko šio principo pažeidimų. Lietuvos Respublikos KT praktikoje, šiuo aspektu yra pasisakyta, kad: „Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta garantija reiškia, jog fizinis asmuo gali atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis pats, jo šeimos narys ar artimas giminaitis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, taip pat kitokion teisinėn atsakomybėn, jeigu galima sankcija pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) prilygtų kriminalinei bausmei. Tačiau Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad fizinis asmuo negali savanoriškai (t. y. niekieno neverčiamas) duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius“⁹³ taip pat LAT nurodo nutartyse, kad pagal BPK 80 straipsnio 1 punktą kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką⁹⁴, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant BPK 82 straipsnio 3 dalyje nustatytus liudijimo ypatumus⁹⁵. Vienas iš principų, draudimas versti duoti parodymus prieš save pažeidžiamas: „kai liudytojo statusu apklausiamas asmuo, kuris faktiškai gali būti įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu, tačiau dėl vienu ar kitu priežasčių apklausos metu nėra pripažintas įtariamuoju BPK nustatyta tvarka. Ar liudytojui užduodami klausimai negali būti vertinami kaip vertimas duoti parodymus prieš save, sprendžiama pagal konkrečias bylos aplinkybes“⁹⁶. Asmens teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save gali būti suvaržoma net ir tokiais atvejais, kai formaliai įtarimai nebuvo pareikšti⁹⁷. Pasitaiko, kad teismai nevertina kaip pažeidimo, vertimo duoti prieš save parodymus tuo atveju, kai toks principo pažeidimas neturi įtakos

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 14 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-8-699/2019.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Vilnius, 2017, nr. KT4-N3/2017.

⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 25 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-28-495/2019.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785, 82 straipsnio 3 dalis.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-348-303/2015; 2017 m. sausio 31 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-55-699/2017.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės 19 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-225/2009.

priimant galutinį apkaltinamąjį nuosprendį⁹⁸. Taip pat iš teismuose pateiktų aiškinimų pastebėtina, kad: „BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytos liudytojo apklausos tvarkos nesilaikymas, atsižvelgus į tai, kad BPK 80 straipsnio 1 punkte, 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų procesinių nuostatų paskirtis yra apsaugoti pačių apklausiamųjų teisę į gynybą ir kitas procesines teises, tokiam liudytojui vėliau nebuvo reiškiami nei įtarimai, nei kaltinimai, patikrinus parodymų davimo aplinkybes, gali būti nelaikoma parodymų leistinumą panaikinančia aplinkybe. Apie tai sprendžiama įvertinus konkrečios bylos aplinkybes“⁹⁹. Taigi, draudimas versti duoti parodymus prieš save, principo pažeidimas, turi įtakos skirtingam teismų aiškinimui, tai yra, kad kartais tokio principo pažeidimas yra esminis, todėl teismo sprendimui įtakos turi, o kitu atveju - neturi, jeigu toks pažeidimas neįtakoja galutinio sprendimo.

Lietuvos teismų praktikoje išaiškinta, kokias teises turi asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galbūt padarytą nusikalstamą veiką: „*turi teisę apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui negali būti taikoma ir liudytojo atsakomybė, nustatyta BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse, t. y. tokiam asmeniui negali būti taikomos BPK 163 straipsnyje įtvirtintos procesinės prievartos priemonės, toks liudytojas neatsako pagal BK 235 straipsnį už melagingų parodymų davimą*“¹⁰⁰. Iš to darytina išvada, kad dauguma teismų atkartoja Rekomendacijose įtvirtintas nuostatas, susijusias su specialiojo liudytojo teisėmis.

Klaipėdos apygardos teismas, yra pasisakęs, kad specialusis liudytojas procese yra daugiau liudytojas nei įtariamasis¹⁰¹. Teismas išaiškina, jog asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi tam tikrų procesinių teisių išimtis: „*draudžiama versti duoti parodymus prieš save. Šis asmuo gali būti apklausiamas kaip liudytojas apie savo paties galbūt padarytą nusikalstamą veiką tik esant jo sutikimui; teisę apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą; teisę reikalauti būti pripažintam įtariamuoju; apie procesinės prievartos priemonių, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 163 straipsnyje, netaikymą už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą arba atsisakymą ar vengimą duoti parodymus; apie atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį netaikymą už melagingų parodymų davimą; apie galimą procesinės prievartos priemonių, numatytų*

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-48-788/2018.

⁹⁹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 25 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-28-495/2019.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 14 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-8-699/2019.

¹⁰¹ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-121-462/2010.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 163 straipsnyje, taikymą už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą¹⁰². Kadangi, specialiajam liudytojui nėra pripažįstamos procesinės įtariamajam suteikiamos teisės, taip pat ir teisė skusti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokuroro veiksmus, jų priimamus procesinius sprendimus¹⁰³. Pastebima, kad tokia teismo išvada buvo pateikta 2010 m. Su tokia teismo išvada nesutinkama, nes specialusis liudytojas gali apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro veiksmus, nors tokia teisė ir nėra tiesiogiai įtvirtinta BPK.

Iš kitos, Vilniaus apygardos teismo nutarties galima pastebėti, jog prokuroro nutarimus galima apskusti: „Vilniaus rajono apylinkės prokuratūros prokurorė V. D. priėmė nutarimą apklausti S. G. kaip liudytoja apie jo galimai padarytą nusikalstamą veiką ir S. G. buvo apklaustas, išaiškinant jam jo teises <...> Taigi, kaip pagrįstai konstatavo ikiteisminio tyrimo teisėjas bei prokuroras, prokurorės V. D. nutarimas apklausti S. G. apie jo galimai padarytą nusikalstamą veiką, gavus S. G. sutikimą bei išaiškinus jam BPK 82 str. 3 d. nurodytas pastarojo teises, buvo priimtas, nepažeidžiant BPK reikalavimų. Minėtas prokurorės nutarimas nebuvo apskustas ir panaikintas“¹⁰⁴. Taigi, galima daryti išvadą, kad asmuo, kuris sutinka, kad jį apklaustų specialiojo liudytojo statusu, gali apskusti priimtus prokuroro nutarimus ir jam apie tokią teisę būna išaiškinta apklausos metu.

Iš teismų praktikos, pastebima, kad specialiojo liudytojo statusas yra išaiškinamas skirtingai. Panevėžio miesto apygardos Teismas yra konstatavęs: „teismų praktikoje pripažįstama, kad liudytojo, kaip baudžiamojo proceso dalyvio, statusas paprastai yra neutralus, t. y. kaip liudytojas turi būti apklausiamas asmuo, tiesiogiai niekaip nesuinteresuotas bylos baigtimi. Liudytojo parodymų dalyko negali sudaryti duomenys apie tikėtiną jo dalyvavimą darant nusikalstamas veikas. BPK 80 straipsnio 1 punkto prasme, asmuo bet kurioje proceso stadijoje negali būti apklausiamas kaip liudytojas apie bet kokiais aplinkybes, duomenys apie kurias galėtų būtų pagrindu vėliau jam reikšti įtarimus ar kaltinimus ne tik tiriamoje baudžiamojoje byloje, bet ir bet kurioje kitoje baudžiamojo pobūdžio byloje“¹⁰⁵. LAT yra išaiškinęs, kad liudytoju yra toks asmuo apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių. Svarbu tai, kad tiriant nusikalstamas veikas pagal BK 233 straipsnio 1 dalį dėl poveikio liudytojams, reikia nustatyti ar asmenys buvo įgavę liudytojo statusą. Procesinį liudytojo

¹⁰²Ten pat 1S-121-462/2010.

¹⁰³Ten pat 1S-121-462/2010.

¹⁰⁴Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-989-533-2009.

¹⁰⁵Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-921-366-2011.

statusą asmuo įgyja nuo to momento, kada jis šaukiamas apklausai. Tačiau, jeigu asmuo būna apklausiamas kaip liudytojas ikiteisminiame tyrime BPK 183 str. numatyta tvarka, bet po to įgauna specialiojo liudytojo statusą ir duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tokiu atveju, LAT pasisakęs: „*apklausos de jure buvo įformintos liudytojo apklausos protokoluose (BPK 183 straipsnis), nereikia, kad asmenys buvo įgiję liudytojų procesinį statusą pagal BPK 78 straipsnį. Todėl, kaip pagrįstai teigiama kasaciniame skunde, nei D. K., nei V. B. ikiteisminiame tyrime Nr. (-) nebuvo baudžiamojo proceso santykių subjektai – liudytojos BK 233 straipsnio prasme*“¹⁰⁶. Darytina išvada, kad subjektai, kurie siekia paveikti asmenį, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, pagal BK 233 straipsnį neatsako, nes specialusis liudytojas nėra prilyginamas liudytojui. Taigi, specialusis liudytojas įgauna daugiau įtariamojo bruožų nei liudytojo BK 233 straipsnio prasme.

Vienoje iš bylų, asmuo įgavęs specialiojo liudytojo statusą prašė išspręsti klausimą dėl jo pripažinimo nukentėjusiuoju, kadangi nesutiko su prokuroro nutarimu suteikti jam specialaus liudytojo statusą BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka. Panevėžio apygardos teismas yra pasisakęs: „*J. G. iš esmės prašo spręsti klausimą dėl jo pripažinimo nukentėjusiuoju ir nesutinka su prokuroro nutarimu suteikti jam specialaus liudytojo statusą BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka, tačiau BPK nenumato specialios tiek prokuroro, tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimų, susijusių su tokio pobūdžio proceso dalyvių prašymais, apskundimo tvarkos*“¹⁰⁷. Svarbu tai, kad BPK ir Rekomendacijose nėra įtvirtinta teisė specialiajam liudytojui apskusti prokuroro nutarimą dėl šio statuso suteikimo ir nėra įtvirtinta teisė reikalauti specialiojo liudytojo statusą pakeisti į nukentėjusiojo.

Rekomendacijose yra įtvirtinta kad, asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę reikalauti būti pripažintu įtariamuoju. Iš ankščiau analizuotų bylų pastebima, kad prokurorai retai tenkina tokius prašymus: „*priėmus Vilniaus rajono apylinkės prokuratūros prokurorės I. Kvedaraitės nutarimą, kuriuo buvo atmestas S. G. prašymas suteikti jam ikiteisminiame tyrime įtariamojo statusą bei nustatyta tvarka pareikšti įtarimus*“¹⁰⁸. Svarbu pažymėti, kad atmetus tokį prašymą dėl įtariamojo statuso suteikimo, specialiajam liudytojui dar kartą būna išaiškinta teisė dėl prokuroro priimto nutarimo apklausti asmenį kaip liudytoją apie jo galimai padarytą nusikalstamą veiką, apskundimo tvarka.

¹⁰⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-348-303/2015.

¹⁰⁷Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 27 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-279-768/2017.

¹⁰⁸Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-989-533-2009.

BK numato atvejus, kada asmenys gali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės. Šios nuostatos yra įtvirtintos BK VI skyriuje (atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės). BK specialiojoje dalyje įtvirtintų nuostatų negalima pritaikyti asmeniui, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Specialiojo liudytojo prisipažinimas apie padarytą nusikalstamą veiką, gali būti pripažintas tik kaip lengvinanti aplinkybė dėl tam tikrų nusikalstamų veikų: „įstatymo leidėjas nurodytose normose¹⁰⁹ įtvirtino esminę sąlygą, kuri yra pagrindas asmeniui taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, - savanorišką pranešimą teisėsaugos institucijoms apie daromą nusikalstamą veiką. Teisėsaugos institucijų nustatyti asmenys ir institucijų iškviesti, prisipažinę apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, nelaikoma, kad jie savanoriškai pranešė apie padarytą nusikalstamą veiką. Toks prisipažinimas gali būti laikoma kaip atsakomybę lengvinančia aplinkybe“¹¹⁰. Be kita ko „asmenys medžiagoje patys pranešė teisėsaugos institucijai apie savo padarytus nusikalstamus veiksmus - pareigūnų papirkimą. Kai pranešimas teisėsaugos institucijai apie padarytą nusikalstamą veiką ikiteisminio tyrimo metu įforminamas po pranešimo apie įtarimą įteikimo, asmeniui negali būti taikoma LR BK 227 str. 4 d. nuostata dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl VSAT prie LR VRM Ikiteisminio tyrimo valdybos pareigūnai bei Vilniaus apygardos prokuratūros ONKTS prokuroras, gavę iš asmenų informaciją apie padarytus papirkimus ir siekdami užtikrinti minėtų asmenų procesines teises, pagrįstai ir teisėtai priėmė sprendimą apklausti juos kaip liudytojus LR BPK 183 str. ir 184 str. nustatyta tvarka“¹¹¹. Iš aptartų bylų pastebėtina, jog asmuo, kuris yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, apie tai praneša atitinkamoms institucijoms, dėl tam tikrų BK įtvirtintų nusikalstamų veikų negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jo atžvilgiu galima taikyti tik atsakomybę lengvinančią aplinkybę. Taip pat asmenys, kurie praneša atitinkamoms institucijoms apie savo padarytas nusikalstamas veikas, vykstant ikiteisminiam tyrimui, tačiau prieš pranešimo apie įtarimą įteikimą, jie būna apklausiami kaip liudytojai. Nustačius, kad veika prarado savo pavojingumą, asmenys gali būti apklausiami kaip liudytojai. Jeigu asmuo praneša apie savo

¹⁰⁹BK 226 straipsnio 6 dalis numato, kad asmuo, kuris padarė šio straipsnio 1, 3 ar 5 dalyje numatytą veiką arba BK 227 straipsnio 5 d. , atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu kyšio iš jo buvo reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį ir jis, pasiūlęs ar pažadėjęs duoti ar davęs kyšį, per įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau, negu iki jo pripažinimo įtariamuoju, savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai, taip pat atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu kyšį jis pažadėjo duoti ar davė su teisėsaugos institucijos žinia.

¹¹⁰Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 17 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-11-383/2018.

¹¹¹Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 1 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-393-166/2010.

galimai padarytą nusikalstamą veiką, būna apklausiamas kaip liudytojas, o ne specialusis liudytojas ir yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, tokiu atveju yra pažeidžiama BPK 80 straipsnyje 1 punkte įtvirtinta norma.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 str. 2 d. 2 p.) galimas tada, kai asmuo visiškai pripažįsta savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Klaipėdos apygardos teismas yra akcentavęs: *„jog teismų praktikoje pripažįstama, kad asmuo gailisi padaręs nusikalstamą veiką tuomet, kai jis nuo pat pradžių prisipažino nusikaltęs, padėjo ikiteisminiam tyrimui ir teismui išsiaiškinti nusikalstamą veiką, o šiuo atveju pirmą kartą T. J. apklausus specialiuoju liudytoju, jis iš esmės teigė jog arba nieko neprisimena, arba, kad nieko nežino <...> pateikus įtarimą atsisakė duoti parodymus, ir tik vėliau pripažino kaltę“*¹¹². Šioje byloje T. J. nebuvo pritaikyta nei atsakomybė lengvinanti aplinkybė, nei laidavimas. Klaipėdos apygardos teismas sutiko su apeliančiu, kad pirmos instancijos teismas galėjo taikyti atsakomybę lengvinančias aplinkybes, tačiau asmens gailėjimasis ir prisipažinimas nesudaro pagrindo atleisti nuteistąjį T. J. nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Specialiojo liudytojo statuso suteikimas ir jo pasikeitimas įvyksta ikiteisminiame tyrime, todėl svarbu patikrinti duotus parodymus. Rekomendacijose yra nurodoma, kad specialiojo liudytojo procesinis statusas turi būti nuspręstas suteikti vykstant ikiteisminiam tyrimui. Daugumoje bylų yra laikomasi Rekomendacijų 16 - 19 punktų nuostatų. Kai nukentėjusieji asmenys arba liudytojai negali paneigti arba patvirtinti tam tikrų su byla susijusių faktų, tokiu atveju yra tikslinga asmenims neįteikti pranešimo apie įtarimą ir nesuteikti įtariamąjo statuso, nes nėra žinomos nusikaltimo padarymo aplinkybės, vieta ir laikas, tačiau juos tikslinga apklausti kaip specialiuosius liudytojus vykstant ikiteisminiam tyrimui¹¹³. Svarbu tai, kad apklausiant asmenis kaip specialiuosius liudytojus, reikia patikrinti ir gautų parodymų teisingumą. Taip pat pasitaiko atveju, kai asmuo ikiteisminio tyrimo metu duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tačiau patikrinus tokius parodymus nustatoma, kad jie yra neteisingi¹¹⁴. Šioje byloje matyti, kad teismas padarė klaidą: *„vertindamas ikiteisminio tyrimo metu specialaus liudytojo S. P. duotus parodymus teismas nesvarstė, ar, vadovaujantis BPK 20 straipsnio 4 dalies nuostatomis, jie yra patikimi, ar juos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmiais, kokie kiti įrodymai patvirtina šiuos jo parodymus. <...> šie parodymai negali būti laikomi*

¹¹²Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 16 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-295-255/2015.

¹¹³Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. spalio 11 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-246-616/2017.

¹¹⁴Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-127-245/2014.

*įrodymais, nes jie nėra patikimi, jų nepatvirtina kiti byloje esantys įrodymai*¹¹⁵. Rekomendacijose yra išaiškinama, kad asmuo, kuris duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, neatsako pagal BK 235 straipsnį - už melagingų parodymų davimą. Teismų praktikoje galima pastebėti: „E. G. ikiteisminio tyrimo metu buvo apklaustas tyrėjo, vadovaujantis BPK 82 str. 3 d. numatyta tvarka, kaip asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie galimai savo padarytą nusikalstamą veiką. Todėl E. G. nebuvo įspėtas dėl atsakomybės pagal BK 235 str. už melagingų parodymų davimą ir dėl to neprisiekė, kas reiškia, kad jis galėjo duoti bet kokius parodymus, kurių patikimumas turėjo būti patikrintas kitomis baudžiamojo proceso įstatyme numatytomis priemonėmis“¹¹⁶. Darytina išvada, kad apklausiant asmenį kaip specialųjį liudytoją bei jo neįspėjant dėl atsakomybės pagal BK 235 str. ir jam neprisiekiant, tokių parodymų patikimumas turi būti patikrintas. Taigi, dėl parodymų patikimumo yra spendžiama teisme, bylos nagrinėjimo metu ir jie vertinami bendra tvarka.

Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato termino, per kiek laiko nuo asmens pripažinimo specialiuoju liudytoju, jeigu yra pagrindas, turi būti jam įteiktas pranešimas apie įtarimą. Vienoje LAT byloje, apeliantas, dalį skundo skiria argumentams, susijusiems su apklausa, kurioje jis nepagrįstai buvo apklaustas liudytoju apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taip pat jam pavėluotai buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą. Šiuo klausimu LAT pasisakė: „Tuo pačiu šiame kontekste atkreipiamas dėmesys į tai, kad BPK nėra numatytas terminas, per kiek laiko nuo apklausos BPK 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka asmeniui turėtų būti įteiktas pranešimas apie įtarimą. Pranešimas apie įtarimą asmeniui iš viso gali būti ir neįteiktas, jeigu ikiteisminio tyrimo metu nesurenkama pakankamai duomenų, kad šis asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką. Tuo tarpu dėl proceso eigos, konkrečių procesinių veiksmų atlikimo eiliškumo, tyrimo taktikos, kaip jau minėta, spendžia ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras. E. M. 2010-06-03 buvo apklaustas specialiuoju liudytoju, o jam pranešimas apie įtarimą buvo įteiktas 2011-02-02, todėl nebuvo pažeistos baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos“¹¹⁷. Taigi, nei Rekomendacijose, nei kituose norminiuose aktuose nėra išskiriamas laiko tarpas per kurį specialiajam liudytojui reikėtų įteikti pranešimą apie įtarimą ir pakeisti jo statusą į įtariamojo. Pažymėtina tai, kad apklausiant asmenį kaip specialųjį liudytoją, jo statusas gali

¹¹⁵Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 27 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-103-116-2014.

¹¹⁶Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-270-485-2014.

¹¹⁷Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 18 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-16-495/2017.

keistis viso proceso metu: tiek į liudytojo, tiek į įtariamojo, o pats specialiojo liudytojo statuso turėjimas nereiškia, kad asmuo tikrai pataps įtariamuoju.

Nusikalstamų veikų tyrimo praktikoje pasitaiko atveju, kuomet asmuo duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, įgavęs liudytojo statusą. LAT yra konstatavęs: „J. K., J. Ž. ir M. A., apklausiami kaip liudytojai, buvo įspėjami dėl atsakomybės pagal BPK 163, 235 straipsnius ir prisaikdinami, todėl laikytina, kad jie buvo verčiami duoti parodymus prieš save, taip pažeidžiant Konstitucijos 31 str. 3 d., BPK 80 str. 1 d. 1 p. nuostatas. Neleistinu būdu gauti duomenys, neįvertinus jų gavimo aplinkybių, panaudoti skundžiamame nuosprendyje, taip pažeidžiant BPK 20 straipsnio 4 dalies nuostatas. Teismo išvada, kad šių liudytojų parodymus laikyti nepatikimais nėra pagrindo, neteisinga.“¹¹⁸. Kitoje byloje yra išaiškinama, kad parodymų įrodomoji reikšmė sumažėja, nesuteikus specialiajam liudytojui teisės atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Klaipėdos apygardos teismas yra pažymėjęs, kad: „nors A. S. davė parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, ikiteisminio tyrimo metu ir teisme A. S. buvo apklausiamas liudytoju, negarantuojant jam BPK 80 str. 1 p., 82 str. 3 d. numatytų specialaus liudytojo teisių. Nesuteikus liudytojui teisės atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taip pat galimybės naudotis kitomis specialaus liudytojo teisėmis, jo parodymų įrodomoji reikšmė žymiai sumažėja, kadangi duotoje situacijoje liudytojas, duodantis parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, neatsako pagal BK 235 str. už melagingų parodymų davimą“¹¹⁹. Svarbu tai, kad apklausiant asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, reikia gauti to asmens sutikimą ir pasirūpinti, kad jam suteikus specialiojo liudytojo statusą, jam būtų aiškios jo teisės procese. Kadangi asmuo yra apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, bet jam yra suteiktas liudytojo statusas, tokiu atveju yra pažeidžiama BPK 80 straipsnio 1 dalis ir BPK 82 straipsnio 3 dalis, todėl apklausų metu gauti parodymai tampa neleistiniais ir nepatikimais.

Pastebima, kad specialiojo liudytojo statusu dažnai yra apklausiami: advokatai, statutiniai valstybės tarnautojai¹²⁰ (pareigūnai, Valstybės sienos apsaugos pareigūnai¹²¹ ir

¹¹⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 4 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-175-303/2018.

¹¹⁹Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 2 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-345-557-2010.

¹²⁰Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 25 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-28-495/2019.

¹²¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 3 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-196/2012.

kt.), valstybinių įmonių darbuotojai¹²² (VĮ Registros darbuotojai) ir pan. Specialiojo liudytojo instituto įsteigimo Lietuvos Respublikos įstatymuose viena iš priežasčių buvo tai, kad būtų galima apklausinėti valstybės tarnautojus, kurie turi imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės. Pastebima tai, jog per pastaruosius kelis metus žiniasklaidos informavimo priemonės vis dažniau pamini valstybės tarnautojus, kurie yra apklausiami specialiojo liudytojo statusu. Dažniausiai tai būna korupcinio pobūdžio bylos. Iš atsitiktinai pasirinktų bylų sąrašo, kur asmenys yra apklausiami šiuo statusu, pastebėtina, kad daugumoje bylų asmenys nėra imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės turintys. Šiuo klausimu pavyko rasti tik vieną bylą, kurioje asmuo buvo apklausiamas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, asmuo užėmė seniūnijos melioracijos statinių naudotojų asociacijos valdybos pirmininko pareigas¹²³.

Vienoje iš nagrinėtų bylų buvo atliekama akistata tarp liudytojo ir įtariamojo, tačiau buvo pripažintas pažeidimas. Pagal BPK 190 str. 2 d. yra išaiškinama, kad turi būti laikomasi šiame kodekse numatytų bendrųjų liudytojo ir įtariamojo apklausos taisyklių. Vadinas, daryti akistata tarp liudytojo ir specialiojo liudytojo yra galima taip pat, kaip ir tarp kelėtos asmenų, kurie duoda parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Tačiau, Vilniaus apygardos teisme: „pagal BPK 82 str. 3 d., asmeniui, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, atsakomybė, numatyta Lietuvos Respublikos BPK 83 str., netaikoma. Todėl tokie asmenys apklausiami pagal liudytojo apklausos taisykles, tačiau neįspėjami dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos BPK 163 straipsnį už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus bei dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos BK 235 straipsnį už melagingus parodymus ir neprisiekia. Apklausiant tokius asmenis, jiems išaiškinama pilietinė priedermė ir pareiga teisingai papasakoti viską, kas jiems žinoma byloje. Iš byloje esančių protokolų matyti, kad apklausiant D. J., ji buvo apklausta liudytoja įprastine tvarka, pasirašytinai įspėjus ir prisaikdinus dėl atsakomybės už žinomai melagingų parodymų davimą. Minėta tvarka, tai yra prisaikdinus pagal LR BK 235 str., atlikta ir akistata tarp liudytojos D. J. ir įtariamojo A. L., kuris taip pat buvo prisaikdintas. Taigi nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad buvo pažeistos Lietuvos Respublikos BPK 80 str. 1 p. nuostatos, todėl minėtos liudytojos parodymai neatitinka įrodymų leistinumo

¹²²Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 17 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-11-383/2018.

¹²³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 30 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-108-628/2019.

reikalavimų“¹²⁴. Šioje byloje buvo padarytas pažeidimas BPK 80 str. 1 p., kadangi ši norma draudžia apklausti asmenis kaip liudytojus, nebent pats asmuo sutinka duoti parodymus, jam taikant BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus. Taigi, darytina išvada, kad galima atlikti akistatą tarp specialiojo liudytojo ir įtariamojo, tarp kelėtos specialiųjų liudytojų, tarp liudytojo ir specialiojo liudytojo. Svarbu, kad būtų laikomasi BPK reikalavimų dėl apklausų.

Iš atlikto tyrimo pastebima, kad asmenys, kurie ikiteisminio tyrimo metu buvo apklausiami kaip specialieji liudytojai, buvo išteisinti dėl: BK 189 straipsnio (nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas); BK 225 straipsnyje (kyšininkavimas); BK 228 straipsnyje (piktnaudžiavimas); BK 233 straipsnyje (poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui); BK 270 straipsnyje (aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas); BK 284 straipsnyje (viešosios tvarkos pažeidimo). Taigi, darytina išvada, kad asmuo procese, turėjęs specialiojo liudytojo statusą, gali būti išteisintas jam nepadarius veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Iš visko kas išdėstyta galima daryti išvadas, kad Lietuvos Respublikos teismai gan dažnai cituoja Rekomendacijose įtvirtintas normas, o detalesnių išaiškinimų nėra, ir specialiojo liudytojo statusu apklausiami ne tik valstybės tarnautojai, turintys imunitetą nuo baudžiamosios atsakomybės. Todėl nėra laikomasi Rekomendacijų 2 p. numatytos taisyklės, kad asmenį, kaip specialųjį liudytoją reikia apklausti itin retais atvejais. Taip pat, kadangi specialiojo liudytojo statusas nėra taikomas retai, šis institutas nebūna taikomas nagrinėjant rekomenduojamas nusikalstamas veikas, o BPK 80 str. 1 p. įtvirtinta teisės norma tampa tarsi taisykle taikyti tokį specifinį statusą asmenims. Todėl tokia nusikalstamų veikų tyrimo praktika tarsi prieštarauja įstatymų leidėjui ir jo keliams tikslams dėl šio instituto taikymo. Pastebėtina, kad dažnai yra pažeidžiamas Konstitucijos principas, tai yra draudimas duoti parodymus prieš save, pažeidžiant ir BPK 80 str. 1 p. nuostatas, todėl tokie duomenys laikomi nepatikimais. Svarbu tai, kad šio principo pažeidimas konstatuojamas tik tuomet, kai asmuo ne savo noru duoda parodymus prieš save. Tačiau jei asmuo savanoriškai (t.y. nieko neverčiamas) duoda parodymus šis principas nėra pažeidžiamas. Pasitaiko, kad teismai nevertina kaip pažeidimo vertimo duoti prieš save parodymus tuo atveju, kai toks principo pažeidimas neturi įtakos priimant galutinį apkaltinamąjį

¹²⁴Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-125-562-2014.

nuosprendį. Rekomendacijose yra minima teisė įgyti įtariamojo statusą, tačiau ši teisė nėra absoliuti, nes galiausiai prokuroras sprendžia dėl tokio statuso suteikimo. Iš teismų praktikos matyti, kad tokie specialiojo liudytojo prašymai pripažinti jį įtariamuoju dažniausiai yra atmetami, o tai reiškia, kad asmens teisių amplitudė neišsididėja, jis negali susipažinti su bylos medžiaga. Taip pat BPK nėra numatytas terminas, per kiek laiko nuo apklausos BPK 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka asmeniui turėtų būti įteiktas pranešimas apie įtarimą. Taip yra todėl, kad asmuo, apklausiamas kaip specialusis liudytojas, nevisada įgauna įtariamojo statusą. Taigi, iš atlikto bylų tyrimo, taipogi darytina išvada, kad specialiojo liudytojo statusas yra per dažnai taikomas, o nusikalstamų veikų amplitudė yra labai išplėsta.

IŠVADOS

1. Asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisinis pagrindas yra įtvirtintas Rekomendacijose ir BPK I dalies V skyriaus pirmajame skirsnyje (80 str. 1 p. bei 82 str. 3 d.). Įsteigti šį institutą Lietuvoje vienas iš pirmųjų pasiūlė V. Kilinskas. Pastebima, kad nors specialiojo liudytojo institutas buvo kuriamas remiantis Prancūzijoje esamu atstovaujamojo liudytojo instituto pagrindu, yra esminių skirtumų, kurie nebuvo perkelti į Lietuvos, specialiojo liudytojo, institutą. Prancūzijoje prieš atstovaujamąjį liudytoją nėra vykdomas baudžiamasis persekiojimas. Iš Prancūzijos BPK, matyti, kad toks proceso dalyvis turi daugiau teisių ir pareigų: gali turėti advokatą ir susipažinti su bylos medžiaga, gali apskųsti procesinius veiksmus, pakreipti tyrimą, būti apklaustas tyrimo (tardymo) teisėjo. Atstovaujamajam liudytojui negali būti taikomas: namų areštas, priežiūra, suėmimas ir kt. procesinės prievartos priemonės, kurios būna taikomos asmeniui, kurio atžvilgiu nukreiptas tyrimas. Taip pat atstovaujamo liudytojo teisė pripažinti jį įtariamuoju turi būti iškart vykdoma.

2. Pastebimi šie asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso reglamentavimo trūkumai: asmuo susipažįsta su savo teisėmis ir pareigomis tik apklausos metu. Taip pat specialiajam liudytojui yra numatytas pakankamai didelis kiekis skirtingų procesinių prievartos priemonių, kurias galima taikyti šio subjekto atžvilgiu. Pastebima, kad tai gali sudaryti galimybes ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui piktnaudžiauti ir galimai priversti asmenį duoti parodymus prieš save, apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

3. Specialiojo liudytojo ir liudytojo teisės yra gan tapačios. Tačiau specialiajam liudytojui, kitaip nei liudytojui, teisė į anonimiškumą nėra suteikiama. Anonimiškumo taikymas yra svarbus, jeigu gresia pavojus gyvybei, sveikatai, laisvei, turtui ir t.t. Tai yra vienas iš svarbiausių liudytojo apsaugos elementų, užtikrinančių sklandesnę bylos aplinkybių tyrimą ir patį procesą.

4. Nors viena iš specialiojo liudytojo teisių yra teisė reikalauti pripažinti jį įtariamuoju, tai sprendžia prokuroras, o tai reiškia, kad ši teisė nėra absoliuti ir privaloma vykdyti prokurorui. Be to, jeigu prokuroras galiausiai nusprendžia asmens statuso nepakeisti į įtariamąjį, galima teigti, kad specialusis liudytojas neturi iki galo išbaigtos teisės įgauti tokį statusą. Iš to kas išdėstyta taip pat galima teigti, kad Rekomendacijose yra įtvirtinta tik galutinė teisė apskųsti prokuroro nutarimą, jeigu specialiajam liudytojui nėra suteikiamas įtariamąjo statusas. BPK nustato pareigą prokurorui įteikti asmenims

pranešimą apie įtarimą tada, kai yra duomenų, kad tokie asmenys tikrai dalyvavo nusikalstamos veikos padaryme arba yra prisidėję prie jų. Čia galime įžvelgti teisės normų prieštaravimus.

5. Lietuvos Respublikos teismai dažniausiai cituoja Rekomendacijas ir nepateikia detalesnio išaiškinimo dėl specialiojo liudytojo teisių ir pareigų, šio instituto taikymo, todėl teismų praktika tampa fragmentiška. Be to, pastebima, kad specialiojo liudytojo statusas yra vis dažniau taikomas. Taip pat nusikalstamų veikų amplitudė, kuomet specialiojo liudytojo statusą gali įgauti ne tik valstybės tarnautojai, bet ir nepilnamečiai, arba asmenys, kuriems nėra taikomas imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės, yra išdidėjusi. Teismų praktikoje pasitaiko, kad teismai nevertina kaip pažeidimo, vertimo duoti prieš save parodymus tuo atveju, kai toks principo pažeidimas neturi įtakos priimant galutinį apkaltinamąjį nuosprendį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, nr. VIII-1968.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, nr. IX-785.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41¹, 77², 80¹, 374¹, 374², 412¹ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. XP-2219
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. XI-1014
6. Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo nr. I-8 dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. I-211.

8. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2009, I-126.
9. Lietuvos Respublikos seimo rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1992, nr. I-2721.
10. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, I-480.

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, nr. 40-987.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 77-3288.

Užsienio valstybių teisės aktai:

1. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*Code de procédure pénale*). Žiūrėta redakcija su paskutiniais pakeitimais 2019 m. rugsėjo 20 d. (*Dernière modification : 20 septembre 2019*). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=DF88A6A6285B5139C43940CCA6A7AD72.tplgfr27s_1?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20190919
2. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo įstatymas nr. 2000-516, priimtas 2000-ųjų birželio 15d., paskelbus 2000 m. birželio 16 dieną, Prancūzijos Respublikos oficialiame leidinyje, įsigaliojant nuo 2001 m. sausio 1d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do;jsessionid=1F0478969BBA7F81B15486D72E304F0%20C.tpdila07v_1?cidTexte=JORFTEXT0000000765204&idArticle=LEGIARTI000006493341&dateTexte=20%20000616

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Vilnius, 2017, nr. KT4-N3/2017.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 "Dėl Nekilnojamojo turto

registro nuostatų patvirtinimo" patvirtintų Nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7405.

Specialioji literatūra:

1. AŽUBALYTĖ, R.; JURKA, R. Baudžiamojo proceso principai. Vilnius: Eugrimas, 2009.
2. BEINORAVIČIUS, D. Globalizacija ir teisė. Mykolo Romerio universitetas, 2008. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
3. http://litlogos.eu/L94/Logos_94_023_032_Beinoravicius.pdf
4. BORRICAND, J.; SIMON, A. Droit penal. Procedure penale. Paris: dalloz, 1998.
5. BUČIŪNAS, G.; GRUODYTĖ, E. Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai. Vilnius, 2009.
6. GODA, G. Baudžiamojo proceso teisė, antrasis leidimas. Vilnius: Registrų centras, 2011.
7. GODA, G. *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Saulužė, 1997.
8. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
9. GUTAS, A. Netinkamas teisinis reguliavimas ir netinkamas baudžiamosios teisės ir proceso normų taikymas: kas blogiau?, straipsnis knygoje: Baudžiamasis procesas teisingumo garantas ar kliūtis. Vilnius: Vilniaus panda, 2014.
10. JURKA, R., Draudimas versti duoti parodymus prieš save kaip asmens konstitucinių teisių baudžiamajame procese garantas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 79, p. 31 - 39.
11. JURKA, R.; RANDAKEVIČIENĖ, I.; JUZUKONIS, S. Baudžiamojo proceso dalyviai. Vilnius, 2009.
12. KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamąjo apklausa. *Teisė*, 2005.
13. MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamąjo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008.
14. MERKEVIČIUS, R. Ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 106 - 127.
15. MERKEVIČIUS, R., *Nemo tenetur se ipsum accusare principo turinys reformuotame baudžiamajame procese*. *Teisė*. 2006, t. 60, p. 50-67.

16. PRADEL, J.; CASORLA, F. *Code de procedure penale*. Paris: Dalloz, 2003.
17. RINKEVIČIUS, J., et al *baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
18. ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 83 - 91.
19. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.

Lietuvos Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės 19 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-225/2009
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 3 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-196/2012
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-348-303/2015
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 4 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-175-303/2018
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-48-788/2018
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 30 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-108-628/2019
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-60-942/2019
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 14 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-8-699/2019
9. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 18 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-16-495/2017
10. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. sausio 25 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-28-495/2019
11. Alytaus apylinkės teismo 2019 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. T-296-308/2019
12. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-270-485-2014
13. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-127-245/2014

14. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 17 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-11-383/2018
15. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 17 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-11-383/2018
16. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 2 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-345-557-2010
17. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 16 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-295-255/2015
18. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2017 m. gruodžio 27 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-279-768/2017
19. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-921-366-2011
20. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 27 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-103-116-2014
21. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. spalio 11 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-246-616/2017
22. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 1 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-393-166/2010
23. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-125-562-2014

Kiti šaltiniai:

1. Jungtinių Amerikos Valstijų, Teisingumo Departamento internetinis puslapis:
[interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://www.justice.gov/jm/criminal-resource-manual-160-sample-target-letter>
<https://search.justice.gov/search?query=+targets+of+investigation+&op=Search&affiliate=justice-manual>
2. Įstatymų projektų reg. nr. XP-2219, XP-2220 aiškinamasis raštas. 2007, nr. XP-2219(3).

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojama asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso problematika. Nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Respublikoje atsirado naujas institutas, kuomet ikiteisminio tyrimo metu yra galimybė apklausti asmenį, esant jo sutikimui, apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, kaip specialųjį liudytoją, remiantis Generalinio prokuroro rekomendacijomis ir BPK 80 straipsnio 1 punkto pakeitimu ir 82 straipsnio papildymo 3 dalies pagrindu. Darbe yra analizuojamas asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto atsiradimas Lietuvoje, jį palyginant su Prancūzijoje esamu atstovaujamojo liudytojo institutu. Išsiaiškinus šio instituto kilmę yra analizuojama specialiojo liudytojo statuso taikymas Lietuvos baudžiamajame procese sulyginant jį su liudytoju ir įtariamuoju, taip pat atskleidžiama teismų praktika, kurioje išryškėja šio instituto taikymo problematika. Magistro darbu siekiama išsiaiškinti ar yra tinkamai reglamentuotas specialiojo liudytojo institutas bei kokia šio instituto nauda ir ar toks institutas yra reikalingas. Parengus darbą, buvo gautos išvados, kad asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nėra tapatus nei liudytojui, nei įtariamajam. Šio subjekto padėtis ikiteisminio tyrimo metu yra gan specifinė, nes neturima teisių ir pareigų, kurias turi liudytojas arba įtariamasis. Dėl šios priežasties tokiame subjektui trūksta teisių, kuriomis pasinaudojus būtų užkertamas kelias į ikiteisminio tyrimo pareigūnų piktnaudžiavimą tarnybiniais įgaliojimais, kuomet specialiajam liudytojui apklausos metu nėra išaiškinamos teisės, atsakomybės riba arba nėra užtikrinama teisė į gynybą. Visa tai dažnai nulemia Konstitucijos principo, vertimo duoti prieš save parodymus, pažeidimą. Taigi, kad asmens, duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką institutas būtų efektyvus ir nukreiptas į piliečių teisių ir laisvių gynimą, būtina šį instituto reglamentavimą išplėtoti įstatyminiu lygmeniu, perkeltiant Rekomendacijų normas į BPK, taip sumažinant šių dviejų teisės aktų konkuravimą tarpusavyje.

SUMMARY

Problems of the status of a person who gives testimony about his/her own possible criminal offense.

This work analyses the problem of the status of the person giving testimony of his or her own alleged criminal offence. From 1 September 2007, a new institute entered into force in the Republic of Lithuania, where during the pre-trial investigation there is the possibility of questioning a person in the presence of his consent, of his or her own potentially committed criminal offence, as a witness on the basis of The Substatutory law and the General Prosecutor's recommendations and the amendment to item 1 of article 80 of the Code of Criminal Procedure and the basis for supplementing paragraph 3 of article 82. The work is analysed by the emergence of a person's testimony of his own potentially committed criminal offence in Lithuania by comparing him to the Representative Institute of the witness in France. Finding out the origin of this institute is to analyze the adaptation of the special witness to the Lithuanian criminal proceedings by comparing him to the witness and the suspect, as well as to reveal the case-law in which the problem of application of this institute is revealed. The master's work seeks to ascertain whether the Institute of the special witness is properly regulated and what the institute benefits and whether such a institute is needed. As a result of the work, it was concluded that the person giving evidence of his own alleged criminal offence was not identical to the witness than the suspect. The situation of this entity, in the course of the pre-trial investigation, is rather specific, since there are no rights and obligations which a witness or suspect has. For this reason, such an entity lacks rights which would prevent the misuse of the official powers of the investigating officers, where, at the time of the special witness, there is no clarification of the rights during the interview, does not guarantee the right of defence. All this often leads to violation of the principle of the Constitution, translation to give the testimony against oneself. Thus, in order to be efficient and directed towards defending the rights and freedoms of citizens, it is necessary to develop this institute's regulation at the legal level by transferring the evidence about its own potentially committed criminal offence Guidelines into the Code of Criminal Procedure, thereby reducing competition between the two instruments.

PRIEDAS

Baudžiamųjų bylų suvestinė, kuriose buvo taikomas specialiojo liudytojo statusas:

135 straipsnis. Sunkus sveikatos sutrikdymas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-485-2014.*

138 straipsnis. Nesunkus sveikatos sutrikdymas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 26 d. *nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-454-954/2019.*

140 straipsnis. Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 20 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-438-478/2017.*

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 25 d. *nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-1140-303-2011*

(taikyta priverčiamoji medicinos priemonė – stacionarinis stebėjimas bendro stebėjimo sąlygomis specializuotoje psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje, pripažinus, kad jis, būdamas nepakaltinamumo būsenoje, padarė baudžiamojo įstatymo uždraustas veikas, numatytas LR BK 140 str. 1 d. (2 epizodai), 145 str. 2 d. (2 epizodai), 165 str. 1 d. (2 epizodai)).

150 straipsnis. Seksualinis prievartavimas:

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 8 d. *nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-499/2012.*

178 straipsnis. Vagystė:

Klaipėdos apylinkės teismo 2019 rugsėjo 18 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. N1-688-718/2019.*

Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-563-134-2009.*

Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 12 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-350/2015.*

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-692-1017/2016

182 straipsnis. Sukčiavimas:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų 2012 m. lapkričio 27 d. baudžiamojoje byloje nr. 2K-568/2012.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-20-307/2015.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-116-2014.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-11-851/2019.

183 straipsnis. Turto pasisavinimas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2014 m. spalio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-91-478/2014.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015.

184 straipsnis. Turto iššvaistymas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.

189 straipsnis. Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2013 m. lapkričio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-835-582-2013

198 straipsnis. Neteisėtas elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas:

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.

199 straipsnis. Kontrabanda:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-146-593/2019.

220 straipsnis. Neteisingu duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas:

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 birželio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-283-865/2019.

222 straipsnis. Apgaulingas apskaitos tvarkymas:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.

223 straipsnis. Aplaidus apskaitos tvarkymas:

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-360/2015.

225 straipsnis. Kyšininkavimas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-66-397/2018.

226 straipsnis. Prekyba poveikiu:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr 2K-8-699/2019.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-396-245/2019.

227 straipsnis. Papirkimas:

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-665-190-2013.

228 straipsnis. Piktnaudžiavimas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-426-348-2012

232 straipsnis. Nepagarba teismui:

Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-9-491/2019.

233 straipsnis. Poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-303/2015.

235 straipsnis. Melagingi skundas, pareiškimas, pranešimas, parodymai, išvados ir vertimas:

Kauno apylinkės teismo 2019 m. vasario 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-136-667/2019.

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-121-462/2010.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-175-282-2010.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-96-497/2019.

236 straipsnis. Melagingas įskundimas ar pranešimas apie nebūtą nusikaltimą:

Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. birželio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-1071-882/2019.

259 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti:

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-318-2013.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 vasario 7 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje nr. 1-886-961/2019.

260 straipsnis. Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-90-785/2015.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. vasario 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-148-593/2019.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-116-2010.

270 straipsnis. Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012.

281 straipsnis. Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas:

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-65/2008.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2014 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-598-530-2014.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-406-327/2015.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-140-166/2011.

284 straipsnis. Viešosios tvarkos pažeidimas:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-66-942/2017.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų 2015 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1A-63-493/2015.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1A-263-354/2018.

292 straipsnis. Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną:

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.

300 straipsnis. Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu:

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 23 dienos baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje nr. 1-208-290/2015.

Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-491/2015.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 birželio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje nr. 1-40-1058/2019.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. kovo 14 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1200-1038/2019.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. spalio 19 dienos nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-182-744/2018